10 JAAR

STANDPUNTEN & UITSPRAKEN VAN HET Humanistisch Verbond

1979-1989

N
157.6
huma

NIET UITLEENBAAR

TIEN JAAR STANDPUNTEN & UITSPRAKEN VAN HET Humanistisch Verbond 1979 - 1989

Samenstelling en eindredactie: Ingrid Cramer
Zetwerk: Gerard Asma
Omslagontwerp: Tom Janssen; -druk: Brouwer Offset BV, Delft
Gedrukt door: Marcel van den Berg, Humanistisch Verbond

Met dank aan: Jac van den Oort, Puck van Swol, Barbara Terlingen en Martin de Zoete

Bibliotheek
Universiteit voor Humanistiek
Van Asch van Wijckskade 28
3512 VS Utrecht
Telefoon 030 - 312674

Uitgave Humanistisch Verbond, mei 1989

Bg277
Bg277
Schaduwcoll. BUVH ex 1

Inhoud

GODSDIENSTIGE FORMULES	5
KERNWAPENS	6
PLURIFORMITEIT OP SCHOOL	14
GIFTIG AFVAL	14
ZIGEUNERS	16
MILIEU	17
LEEFBARE TOEKOMST1: SCHADELIJK AFVAL	18
LEEFBARE TOEKOMST 2: VERANTWOORD ENERGIEVERBRUIK	19
MODERNISERING VAN KERNWAPENS	20
SCHEIDING KERK EN STAAT	21
KERNWAPENDEMONSTRATIE	22
KERNWAPENDEMONSTRATIE (2)	22
FASCISME	23
ANT-DEMOCRATISCHE TENDENSEN	24
FINANCIËLE ZELFSTANDIGHEID	24
KERNWAPENS (2)	25
ABORTUS	27
EUTHANASIE	27
TAMIL-VLUCHTELINGEN	29
KERNENERGIE	30
BURGERLIJKE ONGEHOORZAAMHEID	33

REGISTRATIE KERKELIJKE GEZINDTE 37
BLOKKADE WOENSDRECHT 39
PENSIOEN WEDUWE ROST VAN TONNINGEN 40
AIDS 40
PLAN-DEKKER (HERSTRUCTURERING GEZONDHEIDSZORG) 43
SEKSE-DISCRIMINATIE 43
EUTHANASIE (2) 46
HUMANISTISCHE RAADSLIEDEN IN HET LEGER 48
REFERENDUM 49
ESPERANTO 52
REGISTRATIE KERKELIJKE GEZINDTE (2) 53
AIDS-TESTEN 54
GELIJKE RECHTEN 55
WET GELIJKE BEHANDELING 56
DOODSTRAF 57
KUNSTMATIGE VOORTPLANTINGSTECHNIEKEN 58
RAPPORT-HIRSCH BALLIN 59
MEDISCHE EXPERIMENTEN MET MENSEN 62

GODSDIENSTIGE FORMULES

Op 30 april 1980 zou koningin Juliana de troon overdragen aan haar dochter Beatrix. Ter gelegenheid van deze aanstaande Troonswisseling stuurde het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een brief aan de Raad van Ministers van het Koninkrijk der Nederlanden, als staatsrechtelijk verantwoordelijk orgaan, met het verzoek:

a. na 30 april 1980 de grondwettelijk niet voorgeschreven woorden 'bij de gratie Gods' niet meer op te nemen in het afkondigingsformulier van wetten en algemene maatregelen van bestuur;
b. te bevorderen dat na die datum in de Koninklijke Boodschap waarmee wetsontwerpen worden aangeboden niet meer de zin voorkomt: „En hiermede bevelen wij U in Godes Heilige bescherming";
c. nieuw aan te maken munten niet te doen voorzien van het randschrift 'God zij met ons'.

Wij menen dat de komende Troonswisseling een goede gelegenheid biedt afstand te nemen van enkele tradities die al sinds de scheiding tussen kerk en staat geen fundament meer hebben in staatsrechtelijke zin en die door zeer velen als zinloos en door velen als opdringerig worden ervaren.

Het afkondigingsformulier vangt volgens artikel 81 van de Grondwet aan met: „Wij" enz. „Koningin der Nederlanden". Volstaan kan worden met het invullen van de naam van onze toekomstige Vorstin. De uitbreiding tot: „bij de Gratie Gods, Koningin der Nederlanden" is een staatkundig monstrum dat zelfs geen basis vindt in de historische ontwikkeling van de Regeringsvorm van Nederland.
Nederland is een Koninkrijk bij de gratie van de Grondwet. De toevoeging is dus nimmer passend geweest, maar past zeker nu niet meer, nu zoveel Nederlanders in hun leven niet uitgaan van de persoonlijke God die geïmpliceerd wordt in deze formule.

De Nederlandse overheid behoort neutraal te zijn in levensbeschouwelijke zaken. Wie niet gelooft in een persoonlijk opperwezen kan wezenlijk niet aanvaarden dat de overheid in een formule wil doen voorkomen dat onze Regeringsvorm van goddelijke oorsprong zou zijn of bijzondere goddelijke instemming zou hebben.
Voor hen is het evenmin nodig, ja zelfs storend, dat het formulier van de Koninklijke Boodschap de eerder aangehaalde bede bevat. Buitenkerkelijken hebben er geen behoefte aan dat het Staatshoofd de volksver-

tegenwoordiging „in Godes Heilige bescherming" aanbeveelt, en de buitenkerkelijke leden van de Staten-Generaal zullen zich er niet door aangesproken voelen.

De troonswisseling brengt met zich mee dat de munten een nieuwe beeldenaar zullen krijgen. Het randschrift van de rijksdaalder en de gulden kan dan meteen vervangen worden door een de staat passende neutrale afwerking van de rand, waarbij niet eens aan een vervangende tekst gedacht hoeft te worden. Onze kleinere munten en ook vele buitenlandse munten hebben geen randschrift.

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond verzoekt u zich op korte termijn te beraden en te beslissen over deze drie verzoeken die mede bedoeld zijn om het modern Koningschap verder vorm te geven als symbool van eenheid in een samenleving met zoveel verscheidenheid als de Nederlandse. Het hoofdbestuur brengt u hierbij in herinnering, dat met bijvoorbeeld de vervanging van de bede in de troonrede en met het scheppen van de mogelijkheid van de belofte naast de eed reeds eerder besluiten werden genomen die recht doen aan de levensbeschouwelijke neutraliteit van de Staat en vraagt u consequente voortzetting op dit geschikte tijdstip.

Brief aan de Raad van Ministers van het Koninkrijk der Nederlanden, 7 maart 1980

KERNWAPENS

1. Het bevorderen van een rechtvaardige en vreedzame samenleving is een van de centrale doelstellingen van het Humanistisch Verbond. Het verbond stimuleert een voortdurende gedachtenwisseling tussen zijn leden om de eisen van vrede en rechtvaardigheid te leren onderkennen en wegen te zoeken om daaraan gestalte te geven.
   Een van de belangrijkste discussiethema's was het afgelopen jaar het vraagstuk van de atoombewapening. Deze verklaring van het Humanistisch Verbond beoogt de balans van die discussie op te maken.

2. Het Humanistisch Verbond wil als levensbeschouwelijke organisatie zijn standpunt met betrekking tot de kernbewapening baseren op humanistische en ethische overwegingen.

Het humanisme probeert leven en wereld te begrijpen uitsluitend met menselijke vermogens, zonder een beroep te doen op een bovennatuurlijke openbaring. Het humanisme acht wezenlijk voor de mens zijn vermogen tot onderscheidend oordelen, waarvoor niets of niemand buiten hem verantwoordelijk kan worden gesteld. Daarbij geldt als kenmerkend de neiging alles wat zich aandient te onderzoeken op zijn houdbaarheid en de bereidheid zich naar normen van redelijkheid en zedelijkheid te verantwoorden.
Het humanisme gaat ervan uit dat de mens binnen de afhankelijkheden van het bestaan vorm kan en behoort te geven aan zijn eigen leven en dat hij — in verbondenheid met zijn medemensen — zal streven naar de realisering van een samenleving, waarin vrijheid, gerechtigheid en verdraagzaamheid centraal staan. Het humanisme benadrukt de principiële menselijke gelijkwaardigheid. Deze gelijkwaardigheid eist dat een ieder zich naar zijn eigen aard kan ontplooien. Zij verbiedt dat de mens zijn medemens als een middel ziet om het eigen levensdoel te dienen.

3. In een dergelijk mensbeeld is er geen plaats voor zedelijke erkenning van geweld op zich zelf. Geweld is immers in zich strijdig met de ideeën van de principiële menselijke gelijkwaardigheid, verbondenheid en redelijkheid en maakt de ander tot een middel ten bate van een beoogd doel.

4. Humanisten constateren dat geweld in velerlei verschijningsvormen de verhoudingen tussen volkeren en individuen vergiftigt. Fysieke, economische, culturele en militaire onderdrukking van mensen is aan de orde van de dag.
Sommige humanisten wijzen geweld dan ook onder alle omstandigheden af. Volgens anderen kan het beheerst gebruik van geweldsmiddelen ter bescherming van menselijke waarden als leven, menselijkheid, vrijheid of rechtvaardigheid onder bepaalde omstandigheden ethisch gerechtvaardigd en geboden zijn. Deze humanisten zullen situaties, die bedreigingen opleveren voor genoemde waarden in eerste instantie proberen op te heffen door geweldloze communicatie met diegenen die deze situaties veroorzaken.

5. Maar als er sprake is van een feitelijke gewelddadige bejegening en van een directe onmiddellijke bedreiging van leven, menselijkheid, vrijheid of rechtvaardigheid, is volgens velen een beheerst gebruik van geweld verantwoord. Dan kan geweld erkend worden als het kleinere kwaad, dus als een middel dat toegepast kan worden om groter kwaad te vermijden.

6. Het tot stand brengen van een effectieve en rechtvaardige nationale en internationale rechtsorde en economische orde wordt door het Verbond mede belangrijk geacht omdat daardoor de uitoefening van geweld kan worden teruggedrongen.

7. Bij het gebruik van beheerst geweld zullen mensen zich bewust moeten zijn van de eigen dynamiek van het geweld.
Geweld roept tegen-geweld op, waardoor het zichzelf bestendigt en steeds meer menselijk leed veroorzaakt.
Geweld vindt een goede voedingsbodem in een sfeer van ongelijkheid en in een onrechtvaardige maatschappelijke structuur. Indien niet geremd, zal het geweld op zijn beurt ongelijkheid en onrechtvaardigheid in stand houden.

8. Het gebruik van geweld zal steeds aan kritiek onderhevig moeten zijn. Indien andere middelen kunne worden aangewend om het kwaad te keren zal het gebruik van geweld achterwege moeten blijven.
Steeds zal er een zorgvuldige afweging moeten plaatsvinden tussen het kwaad dat men zoekt te keren en het middel waarmee men zulks kan nastreven.

9. Humanisten zullen, zich baserend op principiële menselijke gelijkwaardigheid, en strevend naar een samenleven in medemenselijkheid, rechtvaardigheid en verdraagzaamheid, steeds weer de bestaande maatschappelijke verhoudingen en structuren kritisch beoordelen.
Indien geweld wordt gebruikt of met geweld wordt gedreigd zullen zij de verhouding van de beoogde doelen tot de gehanteerde middelen eveneens kritisch beoordelen.

10. Niet alleen het gebruik van geweld behoort steeds zorgvuldig aan ethische normen getoetst te worden. Ook de middelen die men bij het gebruik van geweld kan hanteren behoren beoordeeld te worden op hun toelaatbaarheid. De voortdurende afweging tussen goed en kwaad heeft niet alleen betrekking op het doel waarvoor men geweld wil gebruiken, doch ook op het middel waarmee men zijn doeleinden wil verwezenlijken.
De vraag welke wapens wel en welke niet aanvaardbaar zijn houdt de mensheid al vele eeuwen bezig. De onvoorstelbare vernietiging en het onmetelijke leed dat wapengeweld in de afgelopen decennia over de wereld heeft gebracht maakt deze vragen steeds urgenter. De mense-

lijke intelligentie, aangewend voor het ontwerpen van steeds vreselijker wapens, heeft niet alleen zgn. conventionele wapens van onvoorstelbaar vernietigend en dodend vermogen ontwikkeld.
Daarnaast hebben nucleaire en chemische wapens een vaste plaats in de wapenarsenalen verkregen, terwijl gerede twijfel moet bestaan over de naleving van het verdrag tot uitbanning van biologische wapens.
Met de hierboven geschetste ontwikkeling heeft de mensheid zijn eigen uitroeiing denkbaar gemaakt.
In het navolgende wordt met name gesproken over kernwapens. Deze zijn van de massavernietigingswapens bij verre het meest in de militaire confrontatie tussen de grote machtsblokken geïntegreerd. Wat over deze wapens naar voren zal worden gebracht geldt in gelijke mate voor de chemische en biologische wapens.

11. Wanneer kernwapens worden gebruikt, hebben ze een catastrofale uitwerking. Bij massaal gebruik zijn zij in staat, het leven op aarde geheel of grotendeels te vernietigen, een fatale en onherroepelijke ingreep in de levensmogelijkheden van mens, plant en dier.
Ook wanneer atoomwapens niet massaal worden ingezet, vernietigen en verminken zij mensen. Niet alleen de vernietigende werking is onmenselijk, ook en vooral de aard van de ziekten die door straling worden veroorzaakt, waarvan de symptomen nog na jaren naar boven kunnen komen, met onnoemelijk lijden als gevolg, niet alleen voor onze generatie maar ook voor hen die na ons komen. De uitwerking van biologische en chemische wapens is op dit niveau vergelijkbaar met die van afzonderlijke kernwapens. Ook tactische mini-wapens met kernlading, die slechts op een beperkt terrein hun vernietigingskracht uitoefenen, en neutronenbommen hebben door hun straling deze uitwerking. Hun gebruik kan bovendien licht leiden tot de inzet van allesvernietigende strategische wapens.
De uitoefening van geweld met kernwapens kan dan ook principieel niet meer worden beschouwd als het kleinere kwaad dat de totstandkoming van een groter kwaad kan tegenhouden.
Als zodanig is het gebruik van kernwapens ethisch onaanvaardbaar.

12. Het bezit van nucleaire wapens wordt veelal verdedigd op grond van hun veronderstelde oorlogvoorkomende werking. Een volstrekt pacifisme zal ook het bezit van dergelijke wapens als ethisch verwerpelijk afwijzen. Voor ons rijst de vraag of het bezit van kernwapens in het kader van de realisering of handhaving van menselijke of maatschappelijke waarden beschouwd kan worden als het kleinere

kwaad dat uitgeoefend wordt om het grotere kwaad, verlies van die waarden, te keren.

13. Er is een proces van wederzijdse beïnvloeding tussen het bezit van kernwapens en de huidige wijze van omgang van de volken met elkaar, die gekenmerkt wordt door angst en vijandschap en die mogelijkheden voor verdere ontplooiing van de mensheid ernstig blokkeert. Niet alleen leiden die angst en vijandschap tot het verbeteren en vermeerderen van nucleaire wapens, maar het bezit van deze wapens legitimeert en versterkt ook weer gevoelens van angst en vijandschap.

14. Niet alleen voor de verhouding tussen de volken heeft het bezit van kernwapens een funeste invloed. De aanwezigheid van dergelijke wapens tekent ook de samenleving waarbinnen ze zich bevinden. De mensen binnen zo'n maatschappij groeien op in een geloof dat allesvernietigend geweld een adequaat middel is om voorkeuren te realiseren. Een rechtvaardiging van dergelijk geweld is dan te vinden in de overtuiging dat de eigen voorkeuren superieur zijn aan die van anderen. Het humanisme wil groepsdenken en superioriteitswaan doorbreken en streven naar een redelijke verstandhouding der volken die gebaseerd is op gelijkwaardigheid en verbondenheid.

15. Tot op heden heeft een direkte confrontatie met kernwapens tussen de NAVO en het Warschaupact niet plaats gevonden. Maar het is niet onmogelijk dat de wederzijdse haatgevoelens elders in de wereld tot oorlogen hebben geleid, waarbij de twee statenblokken weliswaar niet officieel partij waren, maar waarbij ze wel een belangrijke rol hebben gespeeld.

16. Daarnaast is de vaststelling, dat tot op heden geen rechtstreeks treffen tussen NAVO en Warschaupact heeft plaats gevonden, geen garantie dat zulks ook in de toekomst vermeden kan worden.

17. De aandacht moet hier worden gevestigd op nieuwe ontwikkelingen op nucleair gebied. De grote voorraad vernietigingskracht aan beide zijden leidde wellicht aanvankelijk tot een situatie van afschrikkingsevenwicht, waarin kernwapens niet konden worden gebruikt, omdat elke vernietiging een nieuwe vernietiging uitlokt. De atoomdrempel is verlaagd door de ontwikkeling van tactische atoomwapens, kleinere kernwapens, die op het slagveld moeten worden gebruikt. Inzet van deze kleinere wapens zal sneller worden overwogen dan inzet van strategische kern-

wapens. Dit zal nucleaire reacties van de andere kant uitlokken, hetgeen gemakkelijk zal kunnen escaleren tot een totale vernietiging.

18. Het maken van een moreel onderscheid tussen het gebruik van kernwapens en het bezit ervan om ermee te dreigen, wordt nog meer bemoeilijkt door het feit dat het zinloos is met deze wapens te dreigen als die dreiging niet gepaard gaat met een daadwerkelijke bereidheid om ze te gebruiken.

19. De mogelijkheid om dit onderscheid te maken wordt verder ondergraven door de volgende overwegingen:
Het bezit van kernwapens houdt in feite een perfectioneringsspiraal in stand die leidt tot het ontwikkelen van weer nieuwe technieken en militaire strategieën om er toch een effectief gebruik van te kunnen maken.

20. De toename van het aantal kernwapenstaten, de differentiatie in de wapens t.g.v. nieuwe technologische ontwikkelingen en de daaruit voortvloeiende militaire plannen, vergroten het risico dat er, met name ook door misverstand of een toevallige samenloop van omstandigheden, een conflict met desastreuze afloop uitbreekt.

21. De opdeling van de wereld in elkaar vijandige machtsblokken die elkaar met kernwapens dreigen, verhindert niet alleen de ontwikkeling van de tot die blokken behorende volken en individuen. Ze belemmert met name ook de ontwikkeling van arme landen en houdt een situatie in stand waarin velen door ondervoeding omkomen. De verhouding tot die landen wordt niet zozeer bepaald door solidariteit, maar ze staat in het teken van de relatie tussen de grote machtsblokken, die juist door het bezit van alles-vernietigende kernwapens zo doortrokken blijft van vooroordeel, argwaan, angst en vijandschap.

22. Via die ontwikkelingslanden voeren de grote machten hun strijd. Ze gebruiken die landen als een middel voor hun machtspolitiek.
Bovendien zijn de kosten voor de kernwapenwedloop dusdanig hoog, dat de machtsblokken daarvoor aanspraak moeten maken op kapitaal, kapitaalgoederen en natuurlijke hulpbronnen, die daardoor buiten bereik van de ontwikkelingslanden blijven. Het bezit van kernwapens belemmert dus ook de ontplooiingsmogelijkheden van arme landen, hetgeen strijdig is met de eisen van solidariteit en medemenselijkheid.

23. Op grond van al het bovenstaande zijn wij van mening dat niet alleen het gebruik, maar ook het bezit van kernwapens ethisch onaanvaardbaar is.

24. Met de vaststelling dat bezit en gebruik van kernwapens door de mensheid niet aanvaard mag worden is het ethisch uitgangspunt in de discussie over kernwapens door het Humanistisch Verbond bepaald. Het Verbond wil en kan zich niet neerleggen bij de gelatenheid waarmee de ontwikkeling, de produktie en de opstelling van kernwapens in de afgelopen decennia door velen is aanvaard. De aanwezigheid van kernwapens mag in die zin nooit beschouwd worden als een voldongen feit, waarop niet afgedongen kan worden.
Het Verbond hoopt dat zijn leden het hierboven geformuleerde uitgangspunt in de samenleving zullen uitdragen. Want zoveel is zeker: de strijd tegen kernwapens kan alleen met enige hoop op succes worden gestreden als de ethische afwijzing van deze wapens in brede kring gehoord en begrepen wordt.

25. Het ethisch oordeel over de kernwapens als zodanig biedt een basis van waaruit getracht moet worden de verdere opmars en verspreiding van kernwapens te stoppen en een begin te maken met het terugdringen van deze wapens.
Over de omvang en de zwaarte van de strijd tegen kernwapens wil het Verbond geen illusies wekken. In de afgelopen decennia zijn in onze wereld tienduizenden kernwapens opgesteld. De supermachten beschouwen hun kernwapenarsenalen als de belangrijkste garantie voor hun veiligheid. Onderhandelingen over een beperking van de strategische wapens lijken vastgelopen. Onderhandelingen over een beperking van middellange afstandsraketten zijn op de lange baan geschoven. De Verenigde Staten, de Sovjet Unie, Frankrijk, Engeland en China hebben belangrijke vernieuwings- en uitbreidingsprogramma's voor hun nucleaire strijdkrachten aangekondigd of reeds in uitvoering. Andere landen getroosten zich enorme inspanningen om ook kernwapens te verkrijgen.
Tegen deze achtergrond kan de suggestie dat de strijd tegen kernwapens snel en aan de hand van eenvoudige recepten gestreden en gewonnen kan worden slechts tot desillusie en ontmoediging leiden. Op langere termijn wordt daardoor meer verloren dan gewonnen. De strijd tegen de kernwapens staat dwars op de ontwikkelingen van deze tijd. Zij vraagt een langdurige en vastberaden inspanning, waarbij tel-

kens weer moeilijke, ethische en praktische keuzes zullen moeten worden gemaakt.

26. Twee centrale problemen behoeven hier thans bespreking. In de eerste plaats moet worden vastgesteld dat kernwapens onderdeel, ja welhaast fundament zijn geworden van het veiligheidsdenken in onze wereld. De ondeugdelijkheid van dit fundament is hierboven aangetoond.
In plaats van een veiligheidssysteem dat berust op wederzijdse bedreiging met totale vernietiging behoort een ander veiligheidssysteem te worden ontwikkeld. Het aandragen van bouwstenen voor dit andere veiligheidssysteem is een van de moeilijkste maar ook meest urgente opgaven voor de politiek.
Zonder overtuigende alternatieven die meer veiligheid beloven zal de kernwapenrace doorgaan.
Het ter discussie stellen van ons veiligheidssysteem en het zoeken naar nieuwe wegen zal offers kosten en risico's met zich brengen. In het licht van de toenemende bedreiging die van kernwapens uitgaat, is het streven naar een nieuw veiligheidssysteem echter een gebiedende eis.

27. In de tweede plaats moet worden stilgestaan bij de vraag welke eisen in de strijd tegen de kernbewapening aan de Nederlandse politiek moeten en mogen worden gesteld. Het kernwapenvraagstuk is een wereldomvattend probleem dat niet met nationale oplossingen kan worden verholpen. Het Humanistisch Verbond verwacht van de Nederlandse politiek dat zij ernaar streeft in het internationale overleg met vereende kracht tegen de kernwapens en het daarmee samenhangende veiligheidsdenken stelling te nemen. Het zou irreëel zijn te veronderstellen dat daarbij door alle partijen steeds dezelfde politieke keuzen zullen worden gemaakt.
Wel mag worden geëist dat vorm wordt gegeven aan een eigen beleid dat zich los maakt van de berusting, gelatenheid en volgzaamheid en dat poogt om met alle politieke middelen die ons land ten dienste staan het heersende veiligheidsdenken te doorbreken. Daarbij sluit het Humanistisch Verbond niet uit dat ons land wat zijn bijdrage aan het NAVO-bondgenootschap betreft tot eenzijdige stappen zal moeten besluiten. Eenzijdige stappen t.z.v. de vermindering van atoomwapens kunnen een proces op gang zetten waarbij de bewapeningsspiraal wordt omgebogen en waarbij in de verhouding der volken een omslag ontstaat. Deze stappen zouden kunnen bestaan uit het beëindigen

van de Nederlandse betrokkenheid bij of het medewerking verlenen aan het tot stand komen, produceren, transporteren, opslaan of het gebruik van kernwapens of onderdelen daarvan.

28. De strijd tegen de kernwapens wil het Humanistisch Verbond niet overlaten aan de politiek. Het Verbond zal, waar mogelijk samen met andere organisaties, naar wegen zoeken om aan de inhoud van deze verklaring vorm te geven.

Kernwapenverklaring, aanvaard door de Verbondsraad op 13 september 1980

PLURIFORMITEIT OP SCHOOL

Het onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag van een openbare school plaatsen van onderwijs in geestelijke stromingen leidt tot een verbijzondering van de openbare school. In een brief aan de Hervormde Synode die op 21 november bijeenkomt, doet het Humanistisch Verbond een dringend beroep op deze vergadering om een voorstel daartoe van de Hervormde Raad voor de Zaken van Kerk en Samenleving niet over te nemen. Het Verbond waarschuwt ervoor dat een dergelijke ontwikkeling ten aanzien van het openbaar onderwijs in strijd is met de grondwettelijke scheiding tussen Kerk en Staat.
Volgens het Humanistisch Verbond is een evenwichtig aanbod van onderwijs in geestelijke stromingen door school, kerken en levensbeschouwelijke vereniging de enige mogelijkheid tot pluriformiteit op school zonder dat dat leidt tot verbijzondering.
Tenslotte wijst het Verbond met nadruk op het al geruime tijd bestaande overleg tussen Vereniging voor Openbaar Onderwijs, Raad van Kerken, Interkerkelijk Overleg/Nederlandse Protestantenbond en Humanistisch Verbond inzake pluriformisering van school en samenleving.

Persbericht n.a.v. brief aan Hervormde Synode, 21 november 1980

GIFTIG AFVAL

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft met verontrusting geconstateerd dat het leefmilieu in Nederland nog steeds van vele kanten wordt bedreigd. Met name heeft het met afschuw kennis genomen van de

onverantwoordelijke dumping van giftige stoffen op verschillende plaatsen in Nederland.

Het hoofdbestuur tilt vooral zwaar aan deze afvalkwestie, omdat vele verantwoordelijke personen en instanties, zowel overheidsorganen als bedrijven, de laatste tijd hebben geprobeerd onder hun verantwoordelijkheid voor het gebeurde uit te komen. Soms hebben zij zich ook in stilzwijgen gehuld, kennelijk om schadeclaims te ontlopen, terwijl zij wel inlichtingen zouden kunnen verschaffen over de ernst van de situatie.

Het hoofdbestuur voelt mee met hen die door de nabijheid van zo'n afvalstortplaats plotseling in angst voor de gezondheid van henzelf en hun verwanten moeten leven. Wel is duidelijk, dat de stortplaatsen die nu worden ontdekt het gevolg zijn van een periode waarin het gevaar van zulk afval niet werd ingezien; het hoofdbestuur meent echter dat ons dit niet de ogen mag doen sluiten voor de ernst van de situatie; bovendien bestaat geen zekerheid, dat met het afval dat nu ontstaat, verantwoorder wordt omgesprongen.

Het hoofdbestuur constateert dat bij velen de gifaffaires een gevoel van machteloosheid hebben veroorzaakt, en meent dat deze ontkenning van verantwoordelijkheid daarmee veel te maken heeft. Om dit gevoel van machteloosheid te doorbreken is het noodzakelijk, de verantwoordelijkheid van de betreffende bedrijven, gemeenten en personen duidelijk vast te stellen, zelfs als zij niet meer wettelijk aansprakelijk voor hun handelingen zouden zijn. Dit is des te belangrijker omdat er in sommige gevallen als bijv. de stort bij Broek in Waterland wel van milieucriminaliteit gesproken mag worden.

Het hoofdbestuur constateert verder dat de wettelijke basis waarop de betreffende personen en instanties ter verantwoording kunnen worden geroepen, kennelijk heel smal is, en meent dat het noodzakelijk is dat hierin zo spoedig mogelijk verandering komt. Het doet dan ook een beroep op regering en parlement om hierin zo spoedig mogelijk verandering te brengen, en roept andere personen en organisaties op, dit verzoek te steunen.

Verklaring van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, 29 januari 1981

ZIGEUNERS

Met een zekere regelmaat verschijnen in Nederland groepen zigeuners, doorgaans afkomstig uit Zuid-, Zuid-Oost of Oost-Europa, die verzoeken om opgenomen te worden in de Nederlandse samenleving voor kortere of langere tijd.
Evenals de overheid en tal van partikuliere instellingen heeft ook Humanitas in de afgelopen tien jaren aan deze mensen hulp verleend op verschillende manieren: materieel, ter voorziening in de eerste levensbehoeften; juridisch, door te helpen bij het aanvragen van verblijfsvergunningen; en maatschappelijk, in pogingen positieve menselijke contacten tot stand te brengen of te bevorderen tussen deze 'nieuwkomers' en de Nederlandse bevolking. Deze verschillende vormen van hulpverlening leidden in het verleden tot zeer verschillende resultaten, positieve zowel als negatieve.

De zigeuners zijn leden van een volk dat, ook als het gaat om een 'toelatingsbeleid', moeilijk is te vergelijken met 'andere buitenlanders' die zich in Nederland willen vestigen: een volk zonder vaderland, maar met een sterke identiteit en een eigen cultuur die o.a. tot uiting komt in de taal en in de juridische regels die vorm geven aan de onderlinge verhoudingen. Een volk dat, zwervend in den vreemde, de eeuwen door is opgejaagd, vervolgd en steeds weer slachtoffer geweest van regelrechte volkerenmoord: speelbal van machten die hun lot, dikwijls van de ene dag op de andere, onberekenbaar bepaalden.

Er ligt dan ook een diepe kloof tussen de West-Europese wereld die zich ontwikkeld heeft tot een door-en-door georganiseerde, tot in details gereguleerde, op recht en zekerheid gevestigde samenleving en het leven zoals de zigeuners het, tot op de dag van vandaag, hebben geleid. Goed bedoelde, en ten dele ook wel geslaagde pogingen om zigeuners te 'integreren' in bestaande staats- en maatschappij-vormen nemen niet weg dat een groot deel van het zigeunervolk niet bereid, noch in staat is de eigen identiteit prijs te geven voor het profijt dat de doorsnee leefwijze van de burgerij, waar dan ook, hen zou kunnen bieden.

Humanitas en het Humanistisch Verbond stellen er prijs op te verklaren dat zij het recht op zelf-bestemming en zelf-ontplooiing van ieder mens en van ieder volk ook in de confrontatie met het volk van de zigeuners ten volle erkennen.

Humanitas en het Humanistisch Verbond spreken zich, op grond van dit fundamentele menselijke recht, uit voor een oplossing van de zigeuner-problematiek op bovennationaal vlak, waarbij

1. het onderscheid tussen zgn. 'Staatloze' zigeuners en zij die een staatsburgerschap hebben, zoals dit in de Raad van Europa wordt gehanteerd ten aanzien van 'nomaden', wordt opgeheven, opdat ook zigeuners met een bepaald staatsburgerschap erkend kunnen worden als Zigeuner;
2. aan zigeuners, krachtens een te ontwerpen Europees of internationaal statuut, rechten worden toegekend die in redelijke mate ruimte bieden tot het beleven en ontwikkelen van de eigen identiteit, de eigen cultuur en de eigen leefwijze van de zigeuners.

Verklaring van de hoofdbesturen van Humanitas en het Humanistisch Verbond, 12 maart 1981

MILIEU

De grote ernst van het milieuvraagstuk dwingt ons ons bezig te houden met de vraag hoe de milieuproblematiek doeltreffend kan worden aangepakt.
Aangezien de verschillende aspecten van de milieuproblematiek het gevolg zijn van menselijke gedragingen, en meestal van de gedragingen van zeer veel mensen, zou massaal daadwerkelijk milieuvriendelijk gedrag vanzelfsprekend moeten zijn. Gedragsveranderingen zijn afhankelijk van verschillende factoren, waarbij het beschikken over een goede mentaliteit en juiste informatie van wezenlijke betekenis zijn. Hoe meer de ontwikkeling in deze opzichten is voortgeschreden, hoe beter men is toegerust om wereldproblemen te overzien en kritisch te verwerken.
Intussen leren vele sociale onderzoekingen dat alhoewel een aanzienlijk deel van de bevolking bezorgd is over het milieuvraagstuk, slechts weinig mensen vrijwillig en uit zichzelf milieuvriendelijk gedrag zullen vertonen. Dit leidt tot de noodzaak van overheidsingrijpen, dat echter des te gereder zal worden aanvaard naarmate men beter op de hoogte is van de milieuproblematiek, waartegen men zich als individu veelal machteloos voelt.
Uit verschillende opiniepeilingen over een reeks van jaren blijkt voorts, dat de mate van bezorgdheid, soms over bepaalde aspecten, wisselt. Zo was de bezorgdheid over de bevolkingsgroei b.v. twintig jaar geleden aanzienlijk groter dan thans. Zulke ontwikkelingen wijzen op de noodzaak het besef van alle factoren, die het milieuvraagstuk veroorzaken, voortdurend levend te houden.

Op grond van bovenstaande overweging wijst het Congres van het Humanistisch Verbond op de noodzaak van de volgende algemene maatregelen:

a. Een krachtige aanpak van vormingswerk in Nederland gestimuleerd door centrale en lokale overheden,gericht op een persoonsontwikkeling waarin een open denkwereld en verantwoordelijkheidsbesef voor de toekomst centrale elementen zijn. Het Humanistisch Verbond zal trachten via de haar ter beschikking staande publiciteitsmedia en contacten dit mede te bevorderen;

b. Democratisering van miliebeleid is een belangrijke voorwaarde voor de bevordering van verantwoordelijkheidsbesef en betrokkenheid bij milieuproblematiek;

c. De media, die informatie verstrekken, inclusief de scholen, dienen voortdurend aandacht te besteden aan de ernst van alle aspecten van de milieuproblematiek, daarbij gebruikmakend van de moderne inzichten van de sociale psychologie en uitzicht biedend door er op te wijzen dat mensen in staat zijn de problemen op te lossen;

d. Een overheidsbeleid, waarin de milieuzorg hoge prioriteit heeft. Zulks zowel door een actieve, dikwijls ingrijpende wetgeving als door het vormen van een goed bemand controle-apparaat tegen vormen van milieucriminaliteit.

Congresbesluit, 16 en 17 mei 1981

LEEFBARE TOEKOMST 1: SCHADELIJK AFVAL

Het Humanistisch Verbond,
met zorg vervuld over de mogelijkheden van een leefbare toekomst, mede als gevolg van de produktie, het gebruik en het weggooien van stoffen die vreemd zijn aan mens en milieu;
overwegende dat het niveau van produktie en consumptie van grote invloed is op de kwaliteit van het leefmilieu;
overwegende dat vele van de mens- en milieuvreemde stoffen een nuttige functie vervullen maar niet echt onmisbaar zijn;
overwegende dat vele van deze stoffen dodelijke ziekten of soms zelfs beschadiging in het nageslacht kunnen veroorzaken;
overwegende dat zulke effecten pas op de langere duur naar voren komen, en dat daardoor niet alleen een lichamelijke maar ook een geestelijke bedreiging van zulke stoffen kan uitgaan;

overwegende dat m.n. bij chemisch afval voor vervuiling verantwoordelijke instanties vaak niet hoeven te betalen en dat de wetgeving het vaak niet mogelijk maakt dat de verantwoordelijken worden gestraft, zelfs niet wanneer er van misdadige afvaldumpingen kan worden gesproken;

is van mening dat:

- de achteruitgang van het leefmilieu krachtig moet worden bestreden, desnoods ten koste van het niveau van produktie en consumptie;
- het produceren en lozen van deze afvalstoffen zoveel mogelijk moet worden tegengegaan, en dat er daarom een innovatieproces op gang gebracht moet worden waarbij deze stoffen overbodig worden;
- bij de bescherming van werknemers en omwonenden tegen zulke stoffen de technisch beste technieken gebruikt moeten worden;
- het gebruik van extreem giftige stoffen, behoudens hoge uitzonderingen (bijv. t.b.v. de geneeskunde) verboden moet worden;
- de wet op korte termijn zo veranderd moet worden, dat vervuilende processen zoveel mogelijk worden vermeden en dat indien deze processen onvermijdelijk zijn, de vervuiler betaalt en dat de verantwoordelijken voor misdadige vervuiling kunnen worden gestraft.

Congresbesluit, 16 en 17 mei 1981

LEEFBARE TOEKOMST 2: VERANTWOORD ENERGIEVERBRUIK

Het Humanistisch Verbond,
met zorg vervuld over de mogelijkheden van een leefbare toekomst, mede als gevolg van een hoog verbruik van brandstoffen en andere grondstoffen;
van oordeel dat zowel door het gebruik als door de uitputting van grondstoffen problemen kunnen ontstaan waarbij de menselijke waardigheid en ontplooiingskansen op het spel staan;
overwegende dat noch bij kernenergie noch bij steenkool het afvalvraagstuk goed is opgelost;
overwegende dat op den duur bij massaal verbruik van steenkool de atmosfeer warmer kan worden, waardoor de oceanen kunnen gaan stijgen en lager gelegen delen van de bewoonde wereld onder zouden kunnen lopen;
overwegende dat uit de recente internationale INFCE-studie blijkt dat een sluitende technische beveiliging tegen misbruik van vreedzame kerncentrales voor de produktie van kernwapens niet voorshands uitvoerbaar is;

overwegende dat massale toepassing van kernenergie daardoor onvermijdelijk zal leiden tot een wereld waarin vrijwel elk land atoomwapens kan bezitten, en dat dit vanuit humanistisch perspectief een onaanvaardbaar toekomstbeeld is;
overwegende dat voor een wezenlijke bijdrage van kernenergie aan de energievoorziening tot na 2000 snelle kweekreactoren moeten worden ingeschakeld;
overwegende dat deze plutonium produceren dat met militaire middelen beveiligd moet worden, wat tot onaanvaardbare dwangmaatregelen kan leiden,

is van mening dat:

- het verbruik van grondstoffen t.b.v de energievoorziening in de rijke landen drastisch moet worden afgeremd;
- het toekomstig energieverbruik niet gebaseerd mag zijn op kernenergie, wat o.m. inhoudt dat de ontwikkeling van kweekreactoren onvoorwaardelijk dient te worden gestopt;
- de toepassing van bij voorkeur kleinschalige energie (zoals zon en wind) daadwerkelijk en op grote schaal ter hand moet worden genomen, daar een grote uitbreiding van het steenkoolverbruik bezwaren heeft i.v.m. het afvalvraagstuk en de mogelijke opwarming van de atmosfeer;
- in het algemeen energie met de grootst mogelijke zuinigheid moeten worden gebruikt;
- het onderzoek naar alle mogelijke alternatieve bronnen krachtig moet worden voortgezet.

Congresbesluit, 16 en 17 mei 1981

MODERNISERING VAN KERNWAPENS

Het tweejaarlijks Congres van het Humanistisch Verbond, op 16 en 17 mei 1981 bijeen te Apeldoorn,

overwegende dat,

a. Congres en hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond in mei 1979 hun verontrustheid uitspraken over het stijgend vermogen van de mensheid om zichzelf te vernietigen en dat m.n. de kernbewapening zich tegen het voortbestaan van mens en wereld dreigt te keren;

b. als gevolg van die uitspraak en de daarop gevolgde brede discussie in de plaatselijke HV-gemeenschappen de Verbondsraad op 13 september 1980 een verklaring heeft uitgegeven, waarin het bezit zowel als het gebruik van kernwapens ethisch onaanvaardbaar wordt geacht;

c. in die verklaring onder punt 25 het volgende wordt gesteld: „Het ethisch oordeel over de kernwapens als zodanig biedt een basis van waaruit getracht moet worden de verdere opmars en verspreiding van kernwapens te stoppen en een begin te maken met het terugdringen van deze wapens";

verklaart dat een eventuele plaatsing van middellange afstandsraketten weer een stap is op de weg naar een verdere verspreiding van kernwapens;

doet een klemmend beroep op alle bij de bewapeningswedloop betrokken partijen eenzijdig stappen tot ontwapening te zetten; en draagt het hoofdbestuur op, dit standpunt aan Regering en Parlement mee te delen opdat zij bij hun besluitvorming hiermede rekening houden.

SCHEIDING KERK EN STAAT

Na de Tweede Kamer-verkiezingen van mei 1981 raakte de coalitie van VVD en CDA haar meerderheid kwijt in het Parlement. Een van de mogelijkheden om toch nog samen te regeren, was de Staphorster variant: een kabinet van CDA en VVD, dat mede in het zadel werd gehouden door klein rechts.(Het tweede Kabinet-Van Agt, dat op 11 september aantrad, bestond uit CDA, PvdA en D'66)

Wij kennen in ons levensbeschouwelijk pluriforme land een scheiding van kerk en staat, waardoor voorkomen wordt dat één levensovertuiging zich van de overheid meester maakt. Zowel elders als hier zien we toenemende pogingen om de overheid ondergeschikt te maken aan één levensovertuiging. Een Nederlandse regering die zich afhankelijk maakt van theocratisch getinte partijtjes ter rechterzijde brengt daardoor de pluriforme democratie in gevaar en vergroot de kans op een staat die weer als zedenmeester gaat optreden. Hierdoor wordt de liberalisering bedreigd van de zedelijkheidswetgeving, de relatiewetgeving, de abortuspraktijk en de wetgeving rond euthanasie en zelfdoding. Ook vrezen we in een dergelijk geval het ergste voor het emancipatiebeleid, de voorgenomen anti-discriminatiewetgeving,

de afschaffing van de doodstraf en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Wij verwachten van werkelijk democratische partijen dat zij afstand nemen van theocratische tendensen.

Brief aan kabinetsinformateurs, 11 juni 1981

KERNWAPENDEMONSTRATIE

Op 21 november zou een massale betoging tegen kernwapens worden gehouden in Amsterdam. Binnen het HV waren de meningen verdeeld over de vraag hoe de vrede het best bewaard moet worden. Omdat meer dan drie hoofdbestuursleden tegen organisatorische deelname van het HV aan de demonstratie stemden, kon het HV als organisatie niet meedoen.

Na uitvoerige gedachtenwisseling worden de volgende besluiten genomen:

1. Besloten wordt dat het HV zich niet zal aansluiten bij het organisatiecomité.
2. Besloten wordt ook de oproep niet te steunen.
3. Besloten wordt de oproep wel te publiceren in Humanist, waarbij het aan de leden overgelaten wordt op eigen initiatief aan deze demonstratie deel te nemen.

Besluit hoofdbestuur, 24 september 1981.

KERNWAPENDEMONSTRATIE (2)

De Verbondsraad van het Humanistisch Verbond op 14 november 1981 te Utrecht bijeen,

kennis genomen hebbende van het besluit van het hoofdbestuur in zijn vergadering van 24 september 1981 om niet officieel mee te werken aan voorbereiding en organisatie van de vredesdemonstratie op 21 november 1981 in Amsterdam;

overwegende dat bovenstaand besluit in strijd is met de in meerderheid heersende opvattingen in het Verbond;

van oordeel dat de oproep van het organisatiecomité geheel in de lijn ligt van besluiten van Congres en Verbondsraad en de Verklaring inzake de kernraketten zoals die door de Verbondsraad is aangenomen;

betreurt het hoofdbestuursbesluit van 24 september jl. waarin ondersteuning aan het organisatiecomité wordt afgewezen;

verzoekt het hoofdbestuur:

a. in de toekomst in dit soort kwesties een duidelijker beleid te voeren, dat zich conformeert aan besluiten, verklaringen en uitspraken van Congres en Verbondsraad;

b. het organisatiecomité in kennis te stellen van deze motie;

c. deze motie in het eerstvolgend nummer van 'Humanist' te publiceren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De oplossing werd hierin gevonden, dat de 'Permanente Commissie Verontrusting Atoombewapening' werd omgedoopt in 'Humanistisch Vredesberaad' (HVB). Door middel van het HVB kon de meerderheidsopvatting over kernbewapening naar buiten worden gebracht. De indirecte deelname van het HV aan de demonstratie d.m.v. het HVB was enige tientallen leden echter te gortig. Zij zeiden hun HV-lidmaatschap op. Een klein deel van de uittreders verenigde zich in het Algemeen Humanistisch Trefpunt (AHT).

FASCISME

Het tweejaarlijks Congres van het Humanistisch Verbond, op 28 en 29 mei 1983 bijeen te Amersfoort,

a. constateert dat vormen van (neo-)fascisme naar boven komen en dat de huidige economische crisis daar een goede voedingsbodem voor vormt;
b. is van mening dat via het Humanistisch Verbond fascistische tendensen door middel van een actieprogramma dienen te worden gesignaleerd en bestreden;
c. is van mening dat het hoofdbestuur en de gemeenschappen samenwerking moeten aangaan met de Anne Frank Stichting en andere instellingen en actiegroepen die zich bezighouden met signalering van

bestrijding van fascisme en dat de nodige middelen daartoe ter beschikking gesteld moeten worden.

ANTI-DEMOCRATISCHE TENDENSEN

Het tweejaarlijks Congres van het Humanistisch Verbond, op 28 en 29 mei 1983 bijeen te Amersfoort,

1.a. constateert met verontrusting dat in onze samenleving anti-democratische tendensen naar boven komen en dat de huidige economische crisis daar een goede voedingsbodem voor vormt;
b. is van mening dat deze anti-democratische tendensen moeten worden gesignaleerd en bestreden.

2.a. constateert dat deze anti-democratische tendensen ten nauwste samenhangen met het multiraciale en multiculturele land dat we geworden zijn;
b. is van mening dat in onze pluriforme samenleving culturele, religieuze en etnische minderheden niet alleen geaccepteerd dienen te worden, mits zij zich houden aan de democratische spelregels, maar dat er voor hen tevens materiële en geestelijke leefruimte moet zijn;
c. is van mening dat het hoofdbestuur en de gemeenschappen in samenwerking met andere instellingen, groepen en personen, die hetzelfde doel nastreven, al het mogelijke moeten doen om het onder 2.b. genoemde te bevorderen en dat dit streven hoge prioriteit dient te hebben in de te ontwerpen beleidsnota.

FINANCIËLE ZELFSTANDIGHEID

Vrouwen van het HV bijeen op de landelijke vrouwendag van het HV op 5 maart 1983, overwegende dat:

• financiële zelfstandigheid van mensen een voorwaarde is voor gelijkwaardigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid en dat om dit te kunnen realiseren toegang tot betaalde arbeid, verzelfstandiging van het recht op sociale zekerheid en gelijke zelfstandige behandeling voor de belastingen, als-

mede herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid tussen vrouwen en mannen noodzakelijk zijn;
- het de taak is van het HV stelling te nemen in actuele kwesties betreffende de fundamentele gelijkwaardigheid van mensen;

achten het van principieel belang dat:
- het HV het bovengenoemde standpunt betreffende financiële zelfstandigheid naar buiten brengt;
- en bij de regering en Tweede Kamer aandringt op stimulerende maatregelen en wetgeving om financiële zelfstandigheid zo spoedig mogelijk te realiseren.

Deze motie is overgenomen door het Congres, op 28 en 29 mei 1983.

KERNWAPENS

Het Congres,

overwegende dat het Humanistisch Verbond zijn standpunt met betrekking tot het kernwapenvraagstuk heeft neergelegd:
a. in zijn verklaring van september 1980,
b. in de congresresolutie van mei 1981;

overwegende dat in september 1980 verklaard werd dat het bezit van kernwapens ethisch onaanvaardbaar is;
overwegende dat het kongres van mei 1981 verklaarde dat eventuele plaatsing van middellange afstandsraketten weer een stap is op weg naar een verdere verspreiding van kernwapens;
doet opnieuw een beroep op alle bij de bewapeningswedloop betrokken partijen eenzijdig stappen tot ontwapening te zetten;
en draagt het HVB op er bij de Nederlandse regering op aan te dringen af te zien van de plaatsing van middellange kernwapens in Nederland.

Voorstel van het Humanistisch Vredesberaad, overgenomen door het Congres op 28 en 29 mei 1983.

Het Congres,

1. overwegende dat de stichters van het HV als gemeenschappelijk element in hun verschillende opvattingen over humanisme erkenden „de eerbied voor de mens als drager van waarden die boven persoonlijke willekeur verheven zijn";

2. dat dit nog steeds het bindende element is tussen leden van de humanistische beweging dwars door de opvattingen omtrent humanisme of politiek heen;

3. dat daarnaast ook de stichters zich de invloed van de westerse cultuur op het humanisme realiseerden waardoor dit humanisme niet denkbaar is zonder de principiële erkenning van de persoonlijke vrijheid, sociale gerechtigheid en culturele verantwoordelijkheid;

4. dat bij gebruik van of ongelukken met deze wapens de mens zelf in zijn wezen erfelijk wordt aangetast en daarnaast de wereld om hem heen onherstelbaar wordt vernield;

5. dat in de grond van de zaak het verschil van inzicht inzake de plaatsing van ABC-wapens wortelt in het gewicht dat wordt toegekend aan één van deze facetten t.o.v. andere;

6. dat in grote lijnen deze verschillende gedachtenlijnen zijn:
a. de verdediging van de persoonlijke vrijheid en de culturele verantwoordelijkheid nopen tot desnoods dreigen met inderdaad als immoreel afgewezen wapens, in de verwachting dat daardoor de kans op vrede wordt vergroot;
b. de eerbied voor de mens als dragers van waarden gebiedt elk gebruik of bezit van (en daarmee ook dreigen met) ABC-wapens af te wijzen en dat daardoor de kans op vrede wordt vergroot;

— verzoekt het HVB de discussie hierover binnen het HV op gang te brengen en houden;

— draagt het hoofdbestuur op daartoe de mogelijkheden te bieden.

Motie van het Humanistisch Vredesberaad, aangenomen door het Congres op 28 en 29 mei 1983.

ABORTUS

Graag wil het Humanistisch Verbond uw aandacht vragen voor de problemen die opgeroepen zijn rondom de aanvrage van een vergunning ter uitvoering van de Wet Afbreking Zwangerschap.

Het Humanistisch Verbond heeft als standpunt ingenomen dat de overheid de plicht heeft het verbod op afbreking van de zwangerschap op te heffen. Centraal daarbij staat het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen.

Op dit moment wordt uitvoering gegeven aan het Besluit behorende bij de Wet Afbreking Zwangerschap. Door middel van het aanvragen van een vergunning en de soepele toepassing van deze vergunning kunt u uw bijdrage leveren om het vrouwen mogelijk te maken van het zelfbeschikkingsrecht gebruik te maken.

Het is ons bekend dat ons standpunt niet gedeeld wordt door alle geledingen in onze samenleving. Dit kan tot gevolg hebben dat vrouwen niet in staat zullen zijn om in hun eigen omgeving van deze voorziening gebruik te maken en daardoor in extra problemen kunnen raken.
Het is daarom juist een taak van ziekenhuizen op algemene grondslag om te waarborgen dat ook in de praktijk de Wet Afbreking Zwangerschap kan functioneren.

Brief van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan de besturen en ondernemingsraden van algemene ziekenhuizen, 31 oktober 1984

EUTHANASIE

Geachte mevrouw Wessel-Tuinstra,

Het Humanistisch Verbond wil gaarne een reactie geven op het door u ingediende initiatief-wetsvoorstel ter wijziging van de artikelen 293 en 294 (over euthanasie, red.) van het Wetboek van Strafrecht.
De wijziging heeft tot doel:
- de strafmaat te verlagen;
- gronden te formuleren, volgens welke een geneeskundige niet strafbaar is.

Materieel komt de wijziging erop neer, dat indien er een zorgvuldige besluitvormingsprocedure wordt gevolgd, volgens de omschrijving vastgelegd in de artikelen 293, 294 (nieuw) een geneeskundige bevoegd is tot het verlenen van euthanasie op verzoek en hulp bij zelfdoding.

Uit de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond is met name het tweede kenmerk van wezenlijk belang:
„de helpende zorg voor de medemens om hem in staat te stellen zich te ontplooien tot een volwaardig bestaan in zelfbestemming".
Hieruit komt het beeld naar voren dat het zelfbeschikkingsrecht van mensen en de kwaliteit van het leven van essentieel belang zijn voor het humanisme en de wijze waarop humanisten in de maatschappij wensen te functioneren. Deze twee elementen vormen dan ook de grondslag voor de wijze waarop humanisten willen omgaan met euthanasie en hulp bij zelfdoding.

De medische wetenschap en -technologie en het direct medisch handelen hebben een zodanige ontwikkeling doorgemaakt, dat het mogelijk geworden is het menselijk leven steeds verder te verlengen. Klemmend daarbij is de vraag of, gelet op het belang van de patiënt, wel altijd medisch-ethisch wordt gehandeld. Niet altijd is wat medisch is, ook wenselijk.

Vanuit onze levensovertuiging moeten op basis van de eigen verantwoordelijkheid en het zelfbeschikkingsrecht bij de afweging van een voortzetting of beëindiging van de behandeling het belang van de patiënt en de vrije keuze van de patiënt voorop staan. Als gevolg hiervan dient het medisch handelen daaraan ondergeschikt te zijn.
Daarnaast kan, indien de patiënt dit wenst, het medisch handelen er ook op gericht zijn, dat dit handelen de beëindiging van het leven met zich mee brengt.

Bovengenoemd medisch handelen mag en kan alleen plaatsvinden binnen een zorgvuldig proces van besluitvorming.
Het wetsvoorstel Wessel-Tuinstra draagt elementen aan voor deze besluitvormingsprocedure en wel:
- levensbeëindigend handelen mag alleen geschieden door een bevoegd geneeskundige;
- de geneeskundige heeft een deskundige geraadpleegd;
- er wordt een verslag van het besluitvormingsproces bijgehouden;
- de overlijdensakte wordt naar waarheid ingevuld.

Deze elementen vormen voor het Humanistisch Verbond voldoende basis om recht te doen aan het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt, waarbij het eigen oordeel van de patiënt over de kwaliteit van het eigen leven een rol speelt.

Om bovenstaande beter tot zijn recht te laten komen, stelt het Humanistisch Verbond voor om aan de uitgangspunten van het wetsvoorstel in de Memorie van Toelichting toe te voegen:
- het eigen oordeel over de kwaliteit van het eigen leven.

Het Humanistisch Verbond wil tevens benadrukken dat het wetsvoorstel recht doet aan de wens van het Verbond, dat levensbeëindigend handelen slechts mag geschieden door een bevoegd geneeskundige. Daarmee wordt de verantwoordelijkheid voor het handelen gelegd waar hij hoort, nl. bij de bevoegde geneeskundige.

Conclusie. Het Humanistisch Verbond acht het verantwoord dit wetsvoorstel krachtig te ondersteunen ondanks het feit dat de Staatscommissie Euthanasie nog geen advies heeft uitgebracht. De trage voortgang van de commissie en de praktijk van euthanasie op verzoek en hulp bij zelfdoding; de opgebouwde jurisprudentie vragen om een snelle wettelijke regeling om rechtsonzekerheid en rechtsongelijkheid niet langer te laten voortduren.

Brief van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan mevrouw Wessel-Tuinstra, indienster van het initiatief-wetsontwerp van D'66 over euthanasie, 18 april 1985

TAMIL-VLUCHTELINGEN

Het landelijk Congres van het Humanistisch Verbond, op 1 en 2 juni 1985 te Zeist bijeen, overwegende:

- doel en beginselen van het HV,
- de daaruit voortvloeiende medeverantwoordelijheid van ieder van ons voor het welzijn van elke medemens,
- de houding van de Nederlandse Regering (gebaseerd op de rapportage van de Commissie-Wijnaendts) ten aanzien van de in ons land verblijvende Tamil-vluchtelingen, als zouden deze zonder gevaar voor hun leven of welzijn teruggestuurd kunnen worden naar hun vaderland,

- de volkomen anders luidende adviezen van Amnesty International, het V.N.-Commissariaat voor de vluchtelingen, de Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland, de mede-financiersorganisaties (NOVIB, HIVOS, CEBEMO, ICCO) en de voormalige Nederlandse zaakgelastigde in Sri Lanka, die allemaal zeggen dat de Tamils wel degelijk gevaar lopen bij terugkeer in hun vaderland,
- de menswaardige behandeling die iedere ingezetene in ons land, zeker een vluchteling, verdient;

concludeert dat er op zijn minst sprake is van een gegronde twijfel over de rechtvaardigheid en dus ook juistheid van het Regeringsstandpunt in dezen;

dringt er derhalve bij de Regering op aan dat zij haar mening heroverweegt en toetst aan de eerder genoemde andere visies over de Tamils, zich daarbij realiserend dat het om niets anders gaat dan mensenlevens;

dringt er bij het Parlement op aan al het mogelijke te doen te voorkomen dat de vluchtelingen-Tamils naar hun land worden teruggestuurd, zo lang niet onomstotelijk vaststaat dat zij aldaar geen enkel vervolgingsgevaar hoeven te vrezen.

Deze motie is door het Congres aanvaard

KERNENERGIE

Aan de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal

U bent voornemens een dezer dagen een besluit te nemen inzake de vestiging van één of meer kerncentrales in Nederland.
In verband hiermee wenst het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond u het volgende ter kennis te brengen.

Met u is het Humanistisch Verbond van mening, dat tijdig voorzieningen behoren te worden getroffen ter bevrediging van de waarschijnlijk in de toekomst toenemende behoefte aan energie.
Bij uw keuze hieraan te voldoen door middel van kernenergie hebben wij echter de volgende kanttekeningen.

Het Humanistisch Verbond is van oordeel, dat de problemen rond het afvalvraagstuk bij kernenergie nog steeds niet voldoende zijn opgelost. De door de regering voorgestelde tijdelijke bovengrondse opslag gedurende 50 à 100 jaar zien wij niet als oplossing, doch als het verschuiven van het probleem naar de toekomst.
Het Humanistisch Verbond acht het nog steeds ethisch en moreel onaanvaardbaar dat ten gerieve van misschien goedkopere energie (en daarmee waarschijnlijk grotere welvaart) voor de mensen van nu, opeenvolgende generaties na ons worden belast met het door ons niet opgeloste probleem van het radioactief afval.
Het is te voorzien dat het 'goedkoop' van nu het 'duurkoop' van straks zal blijken.
Dat betekent niet alleen financieel ongemak. Ervaring rond de vele gifbelten die ons land reeds rijk blijkt te zijn leert ons, dat naast aantasting van de lichamelijke gezondheid ook het geestelijk welbevinden van mensen ernstig in gevaar komt. Met alle gevolgen van dien.

Inzake de risico's bij ongelukken in kerncentrales bestaan onderling zeer afwijkende deskundigen-rapporten. Ons inziens betekent dit, dat de risico's niet echt te overzien zijn.
Zolang op dit gewichtig punt niet meer overeenstemming bestaat, achten wij het in een dicht bevolkt land als het onze onverantwoord het aantal kerncentrales uit te breiden.

Op grond van bovenstaande overwegingen verzoekt het Humanistisch Verbond u dringend
- niet over te gaan tot uitbreiding van het aantal kerncentrales voordat bovenstaande punten zijn opgelost;
- het onderzoek naar en de ontwikkeling van andere verantwoorde energiebronnen te blijven bevorderen;
- eveneens te blijven bevorderen dat particulieren en bedrijven bij het verbruik van energie een uiterste doelmatigheid betrachten.

Naast deze overwegingen inzake kernenergie wijst het Humanistisch Verbond u nog op het volgende.
Rondom de uitbreiding van kernenergie gaf u ruimte voor één van de beste inspraakprocedures die wij kennen. Deze Brede Maatschappelijke Discussie, uiterst nauwgezet uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de heer De Braauw, gaf een betrouwbaar en duidelijk antwoord: de meerderheid van de Nederlandse bevolking wenst geen uitbreiding van het aantal kerncentrales.

Terzijde schuiven van deze uitslag is voor het Humanistisch Verbond een schokkende zaak. Wij ervaren dit als het schofferen van mondige burgers, die hun verantwoordelijkheid aanvaardden, toen zij daarop werden aangesproken. Daarmee wordt bij een tot in zijn nieren democratisch volk het vertrouwen ondergraven in de parlementaire democratie. Het Humanistisch Verbond vreest dat dat gevolgen kan krijgen die door u noch door ons gewenst worden.

Het Humanistisch Verbond is van oordeel, dat genoemde overwegingen zo zwaar zouden moeten wegen, dat deze leiden tot een negatief besluit ten aanzien van uitbreiding van kernenergie in Nederland.

Brief van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan de leden van de Tweede Kamer, 9 januari 1986

BURGERLIJKE ONGEHOORZAAMHEID

1. De laatste jaren wordt veel gediscussieerd over de toelaatbaarheid casu quo de noodzaak van burgerlijke ongehoorzaamheid en in verband daarmede over de omstandigheden en voorwaarden waaronder burgerlijke ongehoorzaamheid eventueel aanvaardbaar zou kunnen zijn. Deze discussie houdt verband met gevoelens van onvrede over activiteiten in het kader van overheidsbeleid en/of wetgeving of juist het achterwege blijven ervan bij personen of groepen, die hun eigen opvattingen daardoor onvoldoende erkend en het algemeen belang of het belang van een collectiviteit daardoor te weinig behartigd vinden. Indien mensen tot de conclusie zijn gekomen, dat zij tegen het handelen van de centrale of een lagere overheid met meer aanvaarde middelen tot verweer of beïnvloeding geen gehoor krijgen in voor hen zeer wezenlijke zaken, kiezen zij soms het middel van burgerlijke ongehoorzaamheid. Ook in humanistisch kring leeft de vraag of, en zo ja, onder welke omstandigheden en voorwaarden, het hanteren van dit middel van verzet op zedelijke gronden aanvaardbaar kan zijn. Vanzelfsprekend is degene die burgerlijk ongehoorzaam is, de eerste om deze vraag te beantwoorden om zich tegenover zichzelf en anderen te kunnen verantwoorden, primair op basis van eigen zedelijke en redelijke afweging.

2. Om misverstanden te voorkomen lijkt het nuttig het verschijnsel van burgerlijke ongehoorzaamheid te onderscheiden van andere vormen van verweer of verzet. In navolging van dr. C.J.M. Schuyt kan burgerlijke ongehoorzaamheid worden opgevat als een geweldloze, welbewuste wetsovertreding, die in alle openheid op wijziging van wetgeving of beleid is gericht en met aanvaarding van strafrechtelijke gevolgen wordt begaan. Deze definitie bevat enkele belangrijke elementen, namelijk: wetsovertreding, openheid, gericht op wets- en beleidswijziging, geweldloosheid. In de literatuur over dit onderwerp komen deze elementen (kenmerken) steeds terug. Daaraan voegt men vaak toe: niet gericht op verwerping van de bestaande staatsvorm en niet begaan om het eigen belang alleen of in de eerste plaats.
   Degenen die tot burgerlijke ongehoorzaamheid overgaan, richten zich wel tegen een bepaald onderdeel van wetgeving of beleid, maar erkennen voor het overige de heersende rechtsorde en het wettig gekozen gezag en hanteren evenals anderen in het algemeen de wettelijk aanvaarde en maatschappelijk gebruikte middelen tot politieke beïnvloeding. Burgerlijke ongehoorzaamheid verschilt dus van andere vor-

men van verweer of actie, zoals crimineel gedrag, sabotage, guerrilla of revolutionair optreden.
Het kiezen voor burgerlijke ongehoorzaamheid houdt soms in, dat men daardoor ernstiger vormen van verzet, met name gewelddadige vormen, voorkomt.

3. Al is burgerlijke ongehoorzaamheid — op een bepaald punt — in strijd met de geldende en aanvaarde rechtsorde, ook naar de mening van hem of haar die burgerlijk ongehoorzaam is, ze is daarmee niet per definitie ook in zedelijk of maatschappelijk opzicht laakbaar. Deze handelswijze kan integendeel in bepaalde situaties een volkomen begrijpelijk en voor anderen wellicht ook aanvaardbaar verweer inhouden, al is dit in juridische zin ongeoorloofd en eventueel strafbaar. Belangrijker is nog, dat de ongehoorzame burger zelf zich tot zijn of haar gedrag genoodzaakt ziet, bijvoorbeeld uit gewetensnood of grote zedelijke bezwaren.

4. Volgens de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond is het humanisme de levensovertuiging, die probeert leven en wereld te begrijpen uitsluitend met menselijke vermogens. Het humanisme acht wezenlijk voor de mens zijn vermogen tot onderscheidend oordelen, waarvoor niets of niemand buiten hem verantwoordelijk kan worden gesteld. Het humanisme wordt gekenmerkt door:
- voortdurende bereidheid zich in denken en doen naar normen van redelijkheid en zedelijkheid te verantwoorden;
- helpende zorg voor de medemens om deze in staat te stellen zich te ontplooien tot een volwaardig bestaan in zelfbestemming;
- streven naar een samenleving waarin vrijheid, gerechtigheid, verdraagzaamheid, eerbied voor de menselijke waardigheid en medemenselijkheid centraal staat.

In deze beginselverklaring klinken waarden door die karakteristiek zijn voor een democratische samenleving, waarin mensen in respect voor elkaar tot besluiten komen, waarnaar zij zich vervolgens plegen te gedragen. Wisselende minderheden aanvaarden de beslissing van wisselende meerderheden. Meerderheden hebben bij die beslissing de mening van de minderheden serieus genomen, al hebben zij daaraan niet geheel tegemoet kunnen komen. Op latere momenten kan er weer een mogelijkheid ontstaan voor aanpassing van wet of beleid. De democratie kent beginselen, die hoge eisen stellen aan degenen die namens de burgers met overheidsgezag zijn bekleed, aan groeperingen die deelnemen aan de besluitvorming en aan de burgers die aan het gezag zijn onderwor-

pen. Als de samenleving in democratisch opzicht goed functioneert, zullen burgers zich zelden tot het begaan van burgerlijke ongehoorzaamheid genoodzaakt voelen. Als de samenleving echter in dat opzicht tekort schiet, kunnen burgers burgerlijke ongehoorzaamheid geboden achten. Of burgerlijke ongehoorzaamheid acceptabel of verwerpelijk is, hangt dus ook af van het gehalte van de rechtsorde en het functioneren van het politieke systeem.

5. Vanuit humanistisch oogpunt is — blijkt uit het voorgaande punt — burgerlijke ongehoorzaamheid niet onder alle omstandigheden te kenschetsen als onverantwoord en maatschappelijk onaanvaardbaar gedrag. Nogmaals erkennend dat de burger in kwestie zelf primair een zorgvuldige afweging tussen goed en kwaad maakt, zouden voor de gedachtenvorming de volgende criteria voor de beoordeling van de aanvaardbaarheid van burgerlijke ongehoorzaamheid, in algemene bewoordingen gesteld kunnen gelden:
   a. wetgeving en beleid komen niet tot stand in overeenstemming met essentiële waarden van de bevolking en democratische methoden van besluitvorming;
   b. wetgeving en beleid stuiten op fundamentele bezwaren van een deel van de bevolking, dat een minderheid vormt, en daarmede is in de besluitvorming aantoonbaar te weinig rekening gehouden;
   c. reguliere, legale methoden van beïnvloeding en protest zijn tot het uiterste beproefd, maar hebben niet tot resultaat geleid;
   d. burgers komen door het genomen besluit te gehoorzamen in gewetensnood.

   Het moge duidelijk zijn, dat hier steeds sprake is van hetzij ernstige tekortkomingen in het functioneren van de politieke besluitvorming, hetzij van een zeer wezenlijk probleem van een persoon of groep. Er kan zelfs sprake zijn van schending van grond- of vrijheidsrechten.

6. Omdat de democratische regeringsvorm is gebaseerd op fundamentele waarden als vrijheid en waardigheid van de menselijke persoon, de gelijkheid voor de wet en de gelijkwaardigheid van mensen en verdraagzaamheid en verbondenheid tussen mensen, zijn humanisten geneigd de uitkomsten van de besluitvorming in een democratisch bestel in ruime mate te accepteren. Indien de uitkomsten indruisen tegen de eigen voorkeuren of opvattingen, zoeken ook humanisten naar mogelijkheden tot verandering van wetgeving of beleidslijnen, maar wel met behulp van dezelfde democratische middelen waarmee de geldende besluiten zijn

genomen. Overtreding van de wet achten zij over het algemeen onjuist en bestraffing daarvan vinden zij dan terecht. Naar humanistisch besef is er geen aanleiding voor burgerlijke ongehoorzaamheid, indien men geen resultaat heeft kunnen boeken doordat de mening van anderen in voldoende gedachtenwisseling en beraad de doorslag heeft gegeven. Geheel anders is de situatie, wanneer een minderheid met onjuiste middelen haar zin heeft kunnen doordrijven of wanneer een meerderheid een onzuiver gebruik van haar macht heeft gemaakt. Burgerlijke ongehoorzaamheid houdt weliswaar het risico van aantasting van de democratische besluitvorming in, maar kan evenzeer een gerechtvaardige correctie van genomen besluiten inhouden of beogen.

Het gehoorzamen aan eigen waarden kan zelfs leiden tot versterking van de democratie.

7. Ongetwijfeld zullen humanisten persoonlijk weleens tot burgerlijke ongehoorzaamheid overgaan. Het spreekt vanzelf dat het Humanistisch Verbond het recht op het hanteren van dat uiterste middel van verzet, indien een humanist daarvoor in eigen verantwoordelijkheid meent te moeten kiezen, ten volle respecteert en ook bereid is dat recht te verdedigen. Onder de voorwaarde van een zorgvuldig gebruik is burgerlijke ongehoorzaamheid onder bepaalde omstandigheden (waarvoor criteria zijn genoemd) een protest- of verweermiddel, dat in een democratisch bestel — zij het complementair en marginaal — een plaats behoeft en in concrete gevallen aanvaardbaar kan zijn, zonder daarmee tevens in de rechtsorde te passen. Dit is duidelijk een sociaal-ethische, niet een juridische opstelling.
Tot dusver heeft het Humanistisch Verbond het middel van de burgerlijke ongehoorzaamheid niet zelf — als organisatie, vereniging — gebruikt en evenmin zijn leden en overige aanhangers tot het hanteren van dit middel opgeroepen. Toch kan burgerlijke ongehoorzaamheid ook in enigerlei vorm een collectieve actie zijn. Een dergelijke actie van of via het Verbond zou zich wel kunnen voordoen, met name wanneer er zeer gewichtige belangen van humanisten (ongodsdienstigen, buitenkerkelijken) in het geding zijn of humanistische waarden zeer ernstig worden geschonden. Het is een ervaringsfeit, dat soms confessionele opvattingen over belangrijke ethische en sociale vragen worden doorgedrukt en humanistische denkbeelden worden genegeerd. Voorbeelden zijn te vinden op het gebied van leven en dood (geboorteregeling, abortus, euthanasie), seksualiteit, leefvormen en vrouwenemancipatie. Tot nu toe heeft het Verbond passende vormen

gezocht en gevonden om de gedachten- en besluitvorming in de Nederlandse samenleving te beïnvloeden met humanistische visies op de bestaans- en ontplooiingsmogelijkheden van mensen.

Besluit hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, 31 januari 1986

REGISTRATIE KERKELIJKE GEZINDTE

Mijnheer de Staatssecretaris,

Het Humanistisch Verbond heeft u bij brief laten weten dat het Humanistisch Verbond akkoord gaat met het voornemen van de Regering om de kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke overtuiging geen deel meer te laten uitmaken van het gegevenspakket van de Gemeentelijke Bevolkingsadministratie (GBA).

Met betrekking tot een eventuele overgangsregeling voor de informatieverstrekking naar kerken heeft het Humanistisch Verbond destijds de volgende kanttekeningen geplaatst:

1. Een eventuele regeling dient op grondwettelijke gronden ook van toepassing te zijn op een genootschap op geestelijke grondslag zoals het Humanistisch Verbond.

2. Het Humanistisch Verbond is altijd een principieel tegenstander geweest van een overheidsregistratie van de kerkelijke gezindte, omdat daarin een bedreiging is gelegen voor de persoonlijke levenssfeer.

3. Een eventuele handhaving van de registratie van de kerkelijke gezindte, in welke vorm dan ook, bij wijze van overgangsregeling mag alleen dan geschieden indien alle betrokken geregistreerden daarmee uitdrukkelijk akkoord zijn gegaan.

4. In het gesprek met u van januari 1985 heb ik begrepen, dat de overheid geen financieel nadeel zal lijden bij een eventuele overgangsregeling.

5. Op de ledenadministraties van kerken en het Humanistisch Verbond is het ontwerp van Wet Persoonsregistraties van toepassing. Dit betekent

derhalve dat voor deze registraties een reglement opgesteld zal moeten worden ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Op grond van deze kanttekeningen heeft het Humanistisch Verbond u medegedeeld, dat het Humanistisch Verbond geen gebruik wenst te maken van een eventuele overgangsregeling.

In het gesprek van januari 1985 heeft u aangegeven dat overleg over een eventuele overgangsregeling gaande was met het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO).

Onlangs heeft u de Tweede Kamer bij brief ingelicht over de voortgang van het project Gemeentelijke Bevolkingsadministratie. In de bijlage bij deze voortgangsnota, het Eindrapport Definitiefase van het GBA-project, is een hoofdstuk opgenomen met betrekking tot de kerkelijke gezindte.

Het Humanistisch Verbond komt op grond van dit hoofdstuk tot de conclusie dat het overleg met het CIO niet alleen als onderwerp heeft een eventuele overgangsregeling, maar ook een definitieve regeling van de informatieverstrekking naar kerken in de toekomst.
Het Humanistisch Verbond heeft bezwaren tegen de vaststelling van een definitieve regeling van de informatieverstrekking aan kerken en de daarvoor geopperde oplossingen in de voortgangsnota zonder dat deze regeling ook met ons is doorgesproken.
In het licht van de eerste gestelde kanttekening wil ik hieromtrent het volgende opmerken:

1. Een dergelijke regeling van informatieverstrekking aan kerken dient grondwettelijk gezien ook van toepassing te zijn op het Humanistisch Verbond.

2. Het beschermen van de kerken als een spontane afnemer van bevolkingsadministratie door middel van een aantekening van een dergelijke verstrekking, heeft een indirecte aantekening in het gegevenspakket GBA van al dan niet behoren tot een kerkgenootschap tot gevolg en kan ons inziens uitsluitend plaatsvinden indien daaraan een wettelijke titel ten grondslag ligt.

3. Het Humanistisch Verbond is van mening dat aansluiting van kerkgenootschappen (individueel of gezamenlijk) op het netwerk geen financieel nadeel mag opleveren voor de overheid.

4. Iedere geregistreerde zal vooraf zijn expliciete toestemming dienen te geven voor het verstrekken van gegevens aan de kerkgenootschappen.

5. Hoe verhoudt deze regeling zich tot de ingestelde Commissie-Hirsch Ballin?

Het Humanistisch Verbond zou met u op korte termijn een gesprek willen hebben over de informatieverstrekking aan kerken — en eventueel aan het Humanistisch Verbond — in het kader van de GBA om naar aanleiding van de veranderde situatie ten opzichte van voorjaar 1985 ons standpunt te kunnen bepalen.

Brief van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan de Staatssecretaris van Binnenlandse zaken, 12 juni 1986

BLOKKADE WOENSDRECHT

De Verbondsraad van 20 september 1986 heeft kennisgenomen van de gebeurtenissen op 19 september 1986 bij de poorten van de vliegbasis Woensdrecht, waarbij met de wapenstok is ingeslagen op mensen die deelnamen aan een geweldloze blokkade van 5 uur;
waarbij paarden over deze mensen zijn heengejaagd en waarbij honden tegen hen zijn ingezet;
is verontwaardigd over de onwaardige wijze waarop de Nederlandse overheid, in de persoon van de burgemeester van Woensdrecht, reageert op een geweldloze protestdaad van haar burgers.
De Verbondsraad wijst de overheid erop dat met grof geweld reageren op geweldloze actie het vertrouwen in de rechtsorde van dit land ernstig aantast.

De Verbondsraad van het HV keurt de criminalisering van geweldloze vredesactivisten ten sterkste af, ongeacht wat die leden persoonlijk denken over de vraagstukken van vrede en veiligheid.

PENSIOEN WEDUWE ROST VAN TONNINGEN

De Verbondsraad van het Humanistisch Verbond, op 22 november 1986 te Utrecht in vergadering bijeen,

overwegende:

— beginsel en doel van het HV, zoals uitgedrukt in de statuten,
— het bewezen misdadige karakter van het nationaal-socialisme,
maar bovenal gelet op het feit:
— dat zeer velen in onze samenleving nog dagelijks moeten lijden — zowel lichamelijk als geestelijk — als gevolg van het genoemde politieke systeem, en dat onze medemenselijkheidsgevoelens jegens hen ons gebieden het uiterste begrip te hebben voor hun niet te verwerken trauma's;

spreekt als zijn mening uit:

— dat de weduwe van Mr M.M. Rost van Tonningen moreel gezien geen recht heeft om te profiteren van dat deel van de rechtszekerheid in onze samenleving, dat bestaat uit het ontvangen van een overheidspensioen vanwege het uitoefenen van een politieke functie en betreurt de besluitvorming terzake in het verleden;

— dat derhalve langs parlementair-democratische weg zou moeten worden besloten aan bovenbedoeld pensioen een eind te maken.

AIDS

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft met instemming kennis genomen van het tot nu toe door de Nederlandse overheid gevoerde AIDS-beleid.
Binnenkort zal op Europees niveau overleg plaatsvinden over het door de Europese Gemeenschap te voeren beleid inzake AIDS. Gezien het AIDS-beleid dat elders in Europa wordt gevoerd, kan men enige oppositie tegen het Nederlandse AIDS-beleid verwachten. Wij dringen er bij u (de Ministerraad, red.) op aan niet van koers te veranderen, maar op de door u ingeslagen weg door te gaan op grond van de volgende overwegingen.

1. Vanuit een oogpunt van ethiek moet beleid niet alleen getoetst worden op de eraan ten grondslag liggende bedoelingen, maar ook op de daaruit voortvloeiende (al dan niet bedoelde) feitelijke gevolgen. De tot nu toe in Nederland verrichte evaluaties pleiten voor voortzetting van het huidige beleid.

2. Generaliseren inzake risicogroepen is onterecht en bovendien strijdig met het non-discriminatie-beginsel in onze grondwet. Het staat bovendien op gespannen voet met de resultaten van wetenschappelijk onderzoek tot nu toe, waaruit blijkt dat het niet zozeer gaat om risicogroepen maar om risicodragend gedrag.

3. Maatregelen die de vertrouwensrelatie tussen enerzijds werkers in de gezondheidszorg en anderzijds (potentiële) patiënten schaden (zoals bij verplichte niet-anonieme registraties) zullen niet alleen contra-produktief werken m.b.t. de AIDS-preventie, maar bovendien nadelig uitwerken op andere aspecten van de volksgezondheid omdat velen geneigd zullen zijn de gezondheidszorg te mijden.

4. Wij ondersteunen het ethisch beginsel van 'informed consent'. Dit betekent inzake AIDS dat mensen goed geïnformeerd moeten worden en op basis van die informatie in vrijheid moeten kunnen beslissen of zij al dan niet op antistoffen getest willen worden.
   Afwijkingen van het beginsel van 'informed consent' zijn grondwettelijk en ethisch alleen dan aanvaardbaar indien derden buiten eigen (risicodragend) gedrag om besmet zouden kunnen worden en indien vaccins c.q. geneesmiddelen voorhanden zouden zijn. Aan deze voorwaarden wordt op dit moment inzake AIDS niet voldaan.

5. Diegenen die zich op antistoffen willen laten testen moeten erop gewezen worden dat:
   a) deze testen geen garantie kunnen bieden dat men al dan niet AIDS zal krijgen;
   b) een positieve uitslag mensen in grote geestelijke problemen kan brengen;
   c) deze testen het risico met zich brengen dat delen van de bevolking gestigmatiseerd en buitengesloten gaan worden; en
   d) iedereen, los van de uitslag, zich van risicodragend gedrag zal moeten (blijven) onthouden.
   Alleen in geval van zwangerschap is onzes inziens testen aan te bevelen.

6. Harde maatregelen scheppen vaak een schijnzekerheid die ondoelmatig is en zelfs averechts kan uitpakken. Dat is niet alleen nadelig uit een oogpunt van preventie. Het zal ook de geloofwaardigheid van de overheid aantasten.

7. Vergelijking met andere ziekten die zonder risicodragend gedrag verspreid kunnen worden (zoals tbc) moet uit ethisch, juridisch en epidemiologisch oogpunt vermeden worden omdat virusoverdracht wezenlijk anders verloopt en alleen dan kan plaatsvinden als beide partijen zich risicodragend gedragen.

8. In onze opvatting dient de staat geen zedenmeester te zijn, maar moet zij de burgers wijzen op hun eigen vrijheden en daarmee gepaard gaande verantwoordelijkheden.
   Wij ondersteunen uw op dit beginsel gebaseerde beleid inzake de preventie en de condoom-campagne.

9. Vermeden moet worden dat andere landen Nederland laten opdraaien voor hun falende beleid inzake AIDS. Ook uit ethisch oogpunt keuren wij een dergelijk afwentelingsgedrag af. In onze gedachtengang moeten mensen en dus ook staten zoveel mogelijk zelf de consequenties van hun doen en laten ervaren teneinde mede daardoor het besef te stimuleren dat zij niet alleen de vrijheid hebben om hun eigen leven in te richten, maar ook de daarmee gepaard gaande verantwoordelijkheid moeten dragen.

10. Het is de verantwoordelijkheid van de overheid erop toe te zien dat commercieel misbruik van de AIDS-problematiek (zoals de handel in non-AIDS-verklaringen) wordt tegengegaan.

11. Nog één opmerking tot slot. Degenen die nu AIDS hebben zijn besmet geraakt in een tijd dat zij redelijkerwijs nog niet konden weten hoe die besmetting plaatsvond. Door de lange incubatietijd ziet men de effecten van voorlichting gericht op gedragsverandering pas op langere termijn. Het belang van preventie-activiteiten kan daarom (zeker zolang vaccins en geneesmiddelen nog niet voorhanden zijn) niet sterk genoeg benadrukt worden.

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond hoopt en verwacht dat u uitgangspunten, doeleinden en feitelijke ervaringen inzake het Nederlandse AIDS-beleid ook op Europees niveau met overtuigingskracht uiteenzet en verdedigt. Wij wensen u daarbij veel wijsheid toe.

Brief van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan de Ministerraad, 11 mei 1987.

PLAN-DEKKER (HERSTRUCTURERING GEZONDHEIDSZORG)

Het Humanistisch Verbond is het niet eens met het voornemen van de Regering om per 1 juli 1987 op het ziekenfondspakket te korten. (Tandheelkundige hulp voor volwassenen eruit; 25 gulden eigen bijdrage bij doorverwijzing naar een specialist; hogere premie). Ook is het Humanistisch Verbond ongelukkig met de mededeling van het Kabinet voorlopig geen besluit te willen nemen over een (verplichte) verzekering tegen ziektekosten voor alle Nederlanders. Door onmiddelijk de voorstellen eruit te lichten die bezuiniging tot gevolg hebben, neemt de Regering een loopje met de gedegen studie van de Commissie-Dekker over herstructurering en financiering van de gezondheidszorg.
Als de gezondheidszorg de Regering werkelijk ter harte gaat, trekt zij dit voorschotje op het plan-Dekker terug en geeft zij vrij baan aan een open en openhartige discussie tussen Regering, Parlement en betrokken organisaties en instellingen. Aan een dergelijke discussie, die naar wij aannemen met de hoorzitting over het plan-Dekker eind deze maand was beoogd, neemt het Humanistisch Verbond graag en constructief deel.

Persbericht, 18 juni 1987

SEKSE-DISCRIMINATIE

Het Humanistisch Verbond is verheugd dat de PvdA in het Parlement met een initiatief is gekomen ter bestrijding van de sekse-discriminatie. Eindelijk is, na lange tijd, weer beweging gekomen in de richting van wetgeving die de gelijke behandeling van allen in Nederland moet beschermen.

Niettemin betreurt het HV de smalle opzet van het wetsontwerp, dat door de Kamerleden Van Nieuwenhoven en Haas-Berger is ingediend. Het initiatief beperkt zich namelijk tot bestrijding van discriminatie wegens geslacht, homoseksualiteit, burgerlijke staat of leef- en woonsituatie en kent een aantal dubieuze uitzonderingen. Pedofilie, biseksualiteit en sadomasochisme vallen buiten het werkingsgebied van dit wetsvoorstel. Omdat ook heteroseksualiteit niet wordt genoemd, is in het wetsvoorstel onvoldoende aangegeven om welk principe het hier gaat. Wat beoogd wordt is namelijk discriminatie te voorkomen in het maatschappelijk verkeer ongeacht iemands geslacht en seksuele gerichtheid. Het gaat daarbij niet uitsluitend om homoseksuelen. Een pedofiel een huis weigeren op grond van zijn pedofilie is bijvoorbeeld ook niet juist.
Voorts laat de bepaling dat „ter bescherming van de zedelijkheid" wèl onderscheid gemaakt mag worden tussen mannen en vrouwen veel interpretatieruimte en dus rechtsonzekerheid bestaan. Hetzelfde is van toepassing op de bepaling dat werknemers „respect" dienen te tonen voor de richting van de instelling waar zij werken. Dit is een vage regeling voor het meest cruciale dilemma in dit verband: de spanning tussen grondrechten en de vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing. Het Humanistisch Verbond is zich bewust van de moeilijkheden ter oplossing van dit fundamentele probleem. Het feit echter dat dit probleem zich telkens weer stelt, geeft wel aan hoezeer een brede wetgeving m.b.t. gelijke behandeling gewenst is. Het uitgangspunt daarbij is uitwerking te geven aan artikel 1 van de Grondwet: het non-discriminatiebeginsel. Het door de Regering aangekondigde, reeds lang beloofde wetsontwerp gelijke behandeling, dat die omvattende strekking wèl beoogt, trekt daarom bij voorbaat de belangstelling van het Verbond. Maar tegelijk is het HV ook bezorgd over de wijze waarop de Regering een en ander meent tot een oplossing te zullen brengen. De sterke inbreng van het CDA doet vrezen dat, nu vertragingstactieken misschien niet meer helpen, er een weliswaar breed ontwerp nabij is, maar voorzien van te veel uitzonderingen.

Voor het Humanistisch Verbond is de vrijheid van godsdienst en/of levensovertuiging van principiële waarde, maar voorkomen moet worden dat op grond van levensovertuiging mensen gediscrimineerd worden op een vaststaand persoonskenmerk als geslacht, seksuele voorkeur of ras, hun burgerlijke staat, leef- en woonwijze, politieke gezindte of godsdienst/levensbeschouwing. Zeer zeker mag van een werknemer respect verwacht worden voor de instelling waar deze werkt, maar dat mag niet betekenen dat de werknemer niet zou mogen tonen wie of hoe hij is (bijvoorbeeld homo). De grens van respect tonen kan wèl liggen bij het

nadrukkelijk uitdragen van een privé-mening of -gedrag. Wij realiseren ons dat een honderd procent waterdichte garantieregeling niet bestaat, want een zekere interpretatieruimte blijft altijd over.
Van groot belang is voorts dat de overheidscommissie die toezicht zal houden op naleving van de Wet Gelijke Behandeling beter is opgetuigd dan bijvoorbeeld in het PvdA-initiatiefvoorstel is uitgewerkt. Wil deze commissie effectief kunnen opereren, dienen haar uitspraken in beginsel bindend te zijn (een beroep blijft natuurlijk altijd mogelijk). Ook in dit opzicht vindt het HV het wetsontwerp van de PvdA nog onvoldragen.

Tactisch gezien is het jammer dat de PvdA alleen met dit initiatief is gekomen. Gezien de brede steun onder de bevolking die voor een wettelijke regeling van de gelijke behandeling is te verwachten, had een door meer partijen gedragen initiatief voor de hand gelegen en de kans op welslagen vergroot.
Een brede Wet Gelijke Behandeling blijft in principe de voorkeur genieten van het HV. Daarin wordt de gelijkwaardigheid van alle burgers geregeld, ongeacht geslacht, seksuele gerichtheid, ras, politieke gezindte, godsdienst of levensovertuiging.

Het HV wijst erop dat van gelijke behandeling van humanisten en buitenkerkelijken op tal van terreinen nog onvoldoende sprake is. Zo ontbreekt bijvoorbeeld de mogelijkheid van euthanasie op verzoek. In het onderwijs zijn niet overal openbare scholen aanwezig. De humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten, de huizen van bewaring en zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen is zwaar onderbedeeld, evenals de toewijzing van zendtijd aan humanisten en benoemingen van hogere ambtenaren zoals burgemeesters.

Hoewel een brede wet dus de voorkeur van het HV heeft, kan niet worden uitgesloten dat bij een tegenvallend breed wetsontwerp van de Regering uiteindelijk smalle wetgeving op deelterreinen, mits voldoende aangepast, om praktische redenen de voorkeur zal genieten.

Reactie van het Humanistisch Verbond op het initiatief-wetsontwerp tegen sekse-discriminatie van de PvdA, 15 september 1987

EUTHANASIE (2)

De menselijke waardigheid is niet gediend met het compromis dat de Regering voorstelt om de euthanasie wettelijk te regelen. Dat vindt het Humanistisch Verbond na toetsing van het recente kabinetsvoorstel aan de humanistische beginselen.

Volgens het voorstel blijft euthanasie gewoon strafbaar. Slechts zeer ten dele wordt rekening gehouden met het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt. Het Humanistisch Verbond meent dat de keuze tussen eigen leven of dood als een grondrecht dient te worden beschouwd.
Een arts die op uitdrukkelijk en ernstig verlangen van een patiënt hulp verleent bij de zelfgekozen dood, kan zich volgens het Regeringsvoorstel beroepen op overmacht. Maar de nieuwe wet biedt geen enkele garantie dat van strafvervolging wordt afgezien, zelfs indien de arts volgens de zorgvuldigheidseisen heeft gehandeld. Daarmee wordt het voor veel artsen uiterst riskant om ooit nog aan euthanasie medewerking te verlenen. Het Humanistisch Verbond verwacht dat artsen daarom in veel gevallen zullen voortgaan met het verdoezelen van de opgave van euthanasie als doodsoorzaak. Daarmee kan het euthanatisch handelen niet worden getoetst, zodat de boogde bescherming tegen ongevraagde euthanasie uitblijft.

Met het wetsvoorstel houdt de Regering de discriminatie in stand van mensen die naar eigen overtuiging en weloverwogen wensen te beslissen over het eigen leven. Hun keuzevrijheid blijft dus ondergeschikt aan de opvattingen van sommige christenen, die menen hún overtuiging aan iedereen te kunnen opleggen.

Het Humanistisch Verbond kan zich nog steeds verenigen met het initiatiefvoorstel van D66, dat een vrijwillig gekozen dood respecteert.
Het voorstel bevat voldoende zorgvuldigheidseisen opdat de beschermwaardigheid van het leven niet in gevaar komt. Deze vereisten garanderen dat euthanasie alleen op zeer nadrukkelijk verzoek van de betrokken patiënt geschiedt. De geneeskundige moet er bovendien van overtuigd zijn, dat bij de patiënt sprake is van een „uitzichtloze noodsituatie", waarbij deze de dood als verlossing uit die situatie zelf uitdrukkelijk wil.

Volgens het Humanistisch Verbond bevat het kabinetsvoorstel één verbetering op het initiatief van D66. Dit laatste omvat de bepaling dat de arts altijd

de naaste omgeving moet raadplegen. In het Regeringsvoorstel is daaraan toegevoegd: „mits de patiënt tegen raadpleging daarvan geen bezwaar heeft". Dit is een verbetering, omdat rekening wordt gehouden met de eigen wens van de patiënt in dit opzicht. (Kennelijk vindt de Regering zelfbeschikking op dit punt wel geoorloofd).

Aparte aandacht verdient tot slot de behandeling van minderjarigen. Zowel D66 als Regering leggen de grens bij achttien jaar. Beneden die leeftijd zijn de wettelijke vertegenwoordigers steeds bij de besluitvorming betrokken en ieder van hen komt vetorecht toe.
De Raad van State stelde een differentiatie voor en deelde de jeugdigen in in de categorieën beneden twaalf jaar, twaalf tot zestien jaar, en zestien tot achttien jaar. Naarmate het kind ouder is, zou het een grotere inbreng toekomen. Ook de Gezondheidsraad trok een grens en wel bij zestien jaar. Zonder ons uit te spreken over de enig juiste regeling, komt het het Humanistisch Verbond voor dat de voorstellen van de Raad van State en Gezondheidsraad verbeteringen zijn van het initiatief, althans op dit punt.

Persverklaring, 15 september 1987

HUMANISTISCHE RAADSLIEDEN IN HET LEGER

Het Humanistisch Verbond heeft zich rechtstreeks tot Minister-President Lubbers gewend om een besluit te forceren in de toedeling van humanistische raadslieden bij de strijdkrachten. Al in 1979 wendde het Verbond zich tot de Minister van Defensie met het verzoek om het aantal geestelijke verzorgers in overeenstemming te brengen met de werkelijke behoefte onder de militairen.

Het is voor het Verbond onaanvaardbaar dat een besluit omtrent dit verzoek al acht jaar is vertraagd doordat keer op keer studie-, onderzoeks- en onderhandelingscommissies de zaak voor zich uitschuiven.

De jongste vertraging is afkomstig van Staatssecretaris Van Houwelingen. Op 26 juni 1987 liet hij aan de vaste Kamercommissie van Defensie weten dat hij nog altijd geen besluit kon nemen, vanwege de „volstrekt tegenstelde reacties" van de betrokken genootschappen op het interim-rapport van de Commissie-Hirsch Ballin. In dit door de Regering gevraagde spoedadvies, uitgebracht in december 1986, werd voorgesteld de aantallen geestelijke verzorgers per genootschap vast te stellen aan de hand van regelmatige steekproefsgewijze onderzoeken onder de militairen. Op die manier konden behoefte en voorkeur worden gemeten. Het Humanistisch Verbond kon zich in dit advies vinden. De kerkgenootschappen, die negentig procent van de geestelijk verzorgers leveren, spraken zich er zeer negatief over uit.

Het Humanistisch Verbond meent dat de vaststelling van de Staatssecretaris dat de betrokken genootschappen verschillend reageren geen nieuw feit oplevert. De Commissie-Hirsch Ballin is juist ingesteld omdat dit probleem zich telkens weer voordeed. Dit opnieuw vaststellen kan dus niet als argument gelden om voor de zoveelste keer de beslissing uit 1979 uit te stellen.

De kennelijke onwil van de Staatssecretaris is voor het Humanistisch Verbond aanleiding om nu de Minister-President als coördinerend bewindspersoon rechtstreeks te benaderen met het verzoek om in te grijpen.

Persbericht, 1 oktober 1987.

REFERENDUM

Het Humanistisch Verbond is onder bepaalde voorwaarden voorstander van de mogelijkheid om landelijke referenda te houden met een beslissend en/of corrigerend karakter. Dergelijke referenda kunnen van belang zijn wanneer Regering of Parlement — bijvoorbeeld om partijpolitieke redenen — onvoldoende rekening houdt met de mening van de meerderheid van de bevolking. Een patstelling die soms ontstaat door andere redenen dan de kwestie waarover het gaat, kan door een referendum worden doorbroken. Daarom ziet het Humanistisch Verbond landelijke referenda als een zinvolle aanvulling op het functioneren van de democratie.

Het Humanistisch Verbond is van mening dat een referendum behoort te gaan over zaken die de samenleving in haar geheel beroeren. In tegenstelling tot bij een volksinitiatief is bij een beslissend/corrigerend referendum het risico van simplificatie klein. In het laatste geval is het onderwerp van de beslissing al uitvoerig besproken in politieke geledingen en in de media, behandeld in het Parlement en getoetst aan de grondwet. Het onderwerp is bekend en begrensd. Bij een volksinitiatief echter moet de discussie voor een groot deel nog op gang komen.

Een goede opkomst is noodzakelijk, vindt het HV om van het referendum werkelijk een inhoudelijke, corrigerende werking te doen uitgaan in een democratisch ingerichte maatschappij. Daarom pleit het Verbond ervoor de uitslag van een referendum pas dan te aanvaarden, wanneer tenminste 35% van de kiesgerechtigden blijk heeft gegeven vóór de tekst van het referendum te stemmen. Gelet op het feit dat referenda meestal gaan over zaken die nogal verdeeld liggen onder de bevolking, zal dit veelal betekenen dat zo'n 60 à 70% van de kiezers zou moeten opkomen, wil die 35% haalbaar zijn. Dit percentage wordt door het HV in overeenstemming geacht met het gewicht van een referendum. Bovendien is zo'n hoge drempel een rem op het al te lichtvaardig op gang brengen van een referendum. Het HV erkent dat met de invoering van referenda niet alle haken en ogen van de democratie zijn weggenomen.

Daarom pleit het HV ervoor om het houden van referenda een tijdlang als proef in te voeren. Wanneer na verloop van tijd ervaring is opgedaan, zou een meer definitieve regeling kunnen ingaan. Het HV wil de proef beperken tot beslissende of corrigerende referenda op centraal (landelijk) niveau.

Vooralsnog voelt het HV weinig voor de invoering van (veel verdergaande) volksinitiatieven en raadplegende referenda, noch op centraal, noch op decentraal niveau.

Humanisten gaan uit van het zelfbeschikkingsrecht van mensen. Dit houdt onder andere in dat besluitvorming zo dicht mogelijk bij de betrokkenen dient plaats te vinden. Daarbij wil het humanisme zoveel mogelijk rekening houden met minderheidsopvattingen die niet strijdig zijn met het zelfbeschikkingsrecht. Het HV ziet de democratie als het beste van de politieke systemen die we kennen. Er zijn zeker verbeteringen mogelijk, maar de maatschappij is dermate ingewikkeld, dat veranderingen zorgvuldig moeten worden aangebracht.

We hebben niet alleen met de theorie van het vertegenwoordigende stelsel te maken, ook met de praktijk. In de praktijk zien we dat partijpolitieke overwegingen de optimale werking van de democratie (soms) verstoren. Een voorbeeld hiervan is de nog altijd falende gelijke behandeling van godsdienst en levensovertuiging. Ook komt het voor dat het standpunt van de meerderheid van de bevolking dwars door de opvattingen van de politieke partijen in de volksvertegenwoordiging heenloopt (interne breuken). Het HV is tegen een dergelijke verstoring van de democratische waarden. Daarom hecht het HV sterk aan maximale betrokkenheid van de burgers bij het bestuur.
Het HV wil vervreemding ten opzichte van de politiek tegengaan. Naast andere middelen (waaronder vergroting van de deelname aan de aktiviteiten van politieke partijen) zijn het referendum en het volksinitiatief goede mogelijkheden daarvoor.
Aan referenda en volksinitiatieven zitten echter ook nadelen vast. Om tot een weloverwogen oordeel te komen of een referendum dan wel volksinitiatief in de Nederlandse politieke situatie zinvol is, is een afweging van de voor- en nadelen noodzakelijk.

De positieve kanten van referenda/volksinitiatieven:

1. De bevolking van Nederland (Nederlanders en in Nederland wonende ingezetenen) wordt nauwer betrokken bij (een aantal) beslissingen. Deze komen terug bij de mensen om wie het gaat.
2. De bevolking kan ook zelf initiatieven nemen en realiseren via het volksinitiatief.
3. Soms lopen de opvattingen over een bepaald probleem dwars door de standpunten van de politieke partijen heen. Daardoor kan de opvatting

van de meerderheid van de bevolking (of zelfs binnen een regering) heel anders liggen dan volgens de officiële opvattingen van partijen in de volksvertegenwoordiging te verwachten is.
4. Een patstelling, die in concrete politieke situaties kan ontstaan door afspraken van Kabinet en enkele fracties, kan hierdoor doorbroken worden.
5. Men kiest via de programma's van politieke partijen voor een pakket wensen en maatregelen. Via coalitievorming kan er uiteindelijk een geheel ander pakket komen dan de kiezer zich voorgesteld had. Door bij het referendum of volksinitiatief één beslispunt van nationaal belang uit het coalitiecompromis te lichten, wordt het algemeen belang gediend.
6. Referenda/volksinitiatieven kunnen de betrokkenheid van de bevolking vergroten en de vervreemding en zelfs afwijzing van de politiek tegengaan.

Negatieve kanten van referenda/volksinitiatieven:

1. Degenen met de grootste macht in het mediaveld kunnen op deze manier de bevolking bespelen.
2. Conservatieve krachten zijn in het algemeen beter te bundelen dan niet-conservatieve krachten. Humanisten en buitenkerkelijken zijn, zoals bekend mag worden verondersteld, slecht georganiseerd.
3. Referenda en volksinitiatieven zouden de positie van politieke partijen kunnen aantasten.
4. Groepen uit ultra-links en ultra-rechts zouden zich kunnen verenigen in het afwijzen van een compromis, omdat de gekozen oplossing de ene groep niet ver genoeg gaat, en de andere groep te ver.
5. Tijdens de procedures van referenda en volksinitiatieven kunnen de beslissingen die het onderwerp uitmaken van de volksraadpleging, onaanvaardbaar gesimplificeerd worden.
6. Een raadplegend referendum geeft in de praktijk niet meer waarborgen voor een werkelijke invloed op de besluitvorming dan een enquête. Beide kunnen terzijde gelegd worden.

Hoe zwaar wegen deze pro's en contra's ten opzichte van elkaar?
Het probleem van de simplificatie van het onderwerp speelt bij het corrigerend referendum minimaal, bij een volksinitiatief meer.
In het geval van een corrigerend referendum is het onderwerp van de beslissing al uitvoerig besproken in politieke geledingen en in de media, en behandeld in de Tweede en Eerste Kamer. Het onderwerp is bekend en begrensd en getoetst aan de grondwet. Het risico van simplificatie van het

probleem is groter bij een volksinitiatief omdat dan de discussie voor een groot deel nog op gang moet komen.
Een daarbij komend nadeel is, dat via het machtigste medium, de televisie, bepaalde standpunten gemonopoliseerd kunnen worden. Helaas gebeurt dat nu al in processen van politieke besluitvorming; zie bijvoorbeeld hoe tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen alle lijsttrekkers van de televisie geweerd werden behalve die van de drie grootste partijen.
Referenda en volksinitiatieven zouden de positie van politieke partijen en politici kunnen aantasten, omdat de besluitvorming van een politieke meerderheid niet langer onaantastbaar zou zijn tussen de verkiezingen in. De invloed van een mogelijk referendum en/of volksinitiatief zal echter op een subtielere manier moeten werken. Politici zullen vermoedelijk door de 'dreiging' van een mogelijk referendum zorgvuldiger zijn in hun besluitvorming. Dit zal de politiek versterken en geloofwaardiger maken.

Onze zorg over het samengaan van de belangen van uiterst conservatief en uiterst progressief is reëel. Deze bundeling van uitersten zal zich in de eerste plaats richten tegen reeds door het Parlement aanvaarde compromisvoorstellen. Het corrigerend referendum kan hiervoor gebruikt worden. Door het benodigde percentage vóórstemmers hoger (35%) te stellen dan in het voorstel van de Commissie-Biesheuvel (30%) het geval is, wordt het risico voor bundeling van 'negatieve' krachten verkleind.

Standpunt hoofdbestuur Humanistisch Verbond, 2 oktober 1987

ESPERANTO

De Verbondsraad van het Humanistisch Verbond, op 3 oktober 1987 in vergadering bijeen, gelet op het verzoek van ongeveer 240 humanisten, vervat in hun schrijven van mei 1987, gelet op doelstelling en beginsel van het Humanistisch Verbond, beveelt het hoofdbestuur aan:

in IHEU-verband het probleem aan de orde te stellen van de discriminerende effecten en de belemmeringen voor internationale communicatie van aan nationaliteiten en/of etnische groepen gebonden talen, en in dat verband bovendien te wijzen op de mogelijke oplossing van dat probleem d.m.v. (invoering van) Esperanto, daarbij de ideologie van Esperanto en humanisme aan elkaar toetsend.

REGISTRATIE KERKELIJKE GEZINDTE (2)

„Onaanvaardbaar." Zo noemt het Humanistisch Verbond, in een brief aan de Vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken, de zoveelste poging van de Minister om zich onder de uitspraken van de Tweede Kamer over de kerkelijke ledenadministratie uit te draaien.
De problemen betreffen de opvattingen van de Minister over de opname van een zogenaamd SILA-computersignaal in de geautomatiseerde bevolkingsadministratie. Daardoor worden bevolkingsgegevens van kerkleden doorgegeven aan de Stichting Interkerkelijke Ledenadministratie (SILA), die ze op haar beurt doorgeeft aan de aangesloten leden.
De opbouw van een dergelijk bestand moet volgens het Humanistisch Verbond met de grootst mogelijke garanties voor privacy- en rechtsbescherming gebeuren. Daarom heeft het Verbond er steeds voor gepleit, dat mensen uitdrukkelijk moeten laten weten dat zij dit kerkelijke kenmerk op hun gemeentelijke persoonskaart op prijs stellen. Door aanname van de motie-Kohnstamm (de gemeenten moeten de betrokkene over het al dan niet aanbrengen van het SILA-signaal raadplegen, en deze moet nadrukkelijk instemmen met opname in het bestand) heeft de Tweede Kamer laten blijken het met deze uitgangspunten eens te zijn.

Maar zo niet de Minister. In een brief aan de Tweede Kamer zegt hij een actieve voorlichting aan alle betrokken burgers over de SILA-registratie voldoende te vinden. Gecombineerd met een antwoordkaart waarop betrokkene zijn wil tot niet-opneming in de SILA kenbaar kan maken. Maar in de voorliggende begroting is geen geld vrijgemaakt voor verzending van brieven en het terugsturen van antwoordkaarten. Dat moet door vrijwilligers gebeuren. „Hiermee biedt de Minister ten enenmale onvoldoende garanties voor de privacy- en rechtsbescherming van de burgers", aldus het Humanistisch Verbond. „Ten onrechte wordt van de burger verlangd dat om niet in het bestand te worden opgenomen, het nodig is zelf actie te ondernemen. In verband met de privacy-gevoeligheid van deze registratie mag echter worden geëist dat niemand tegen zijn wil in dat bestand is opgenomen." De Minister geeft hiervoor geen waarborgen. Immers, de kans dat brieven niet op de juiste bestemming terechtkomen is groot, en de ervaring leert dat veel mensen zullen nalaten te reageren.
Het Humanistisch Verbond blijft dan ook op zijn standpunt staan, dat het SILA-signaal pas in de gemeentelijke bevolkingsadministratie geplaatst mag worden als de betrokkene door het opsturen van de antwoordkaart

uitdrukkelijk toestemming daarvoor geeft. De kosten hiervan zullen niet hoger zijn dan die van de voorgenomen procedure. En de duidelijkheid die hierdoor ontstaat is in ieders belang.
Voor de SILA — ten behoeve van een juist bestand.
En voor de gemeente — als verantwoordelijke voor de administratief juiste verwerking van de plaatsing van de indicatie in de bevolkingsadministratie. Omdat de gemeente (aldus de brief van Minister Van Dijk aan de Tweede Kamer) niet wil treden in de relatie van de kerkgenootschappen en hun leden is een dergelijke verklaring juist nodig.

Bovendien is er het probleem wie wel en wie niet behoren tot een kerkgenootschap. Daarover lopen in sommige gevallen de meningen uiteen. Zo registreert de Nederlands Hervormde Kerk als zijn kerkleden ook personen, ongeacht de kerkelijke gezindte, die in het gezin van iemand die Nederlands Hervormd is, voorkomen. De regeling die de Minister voorstaat ter regeling van een dergelijk conflict tussen individu en kerkgenootschap biedt de burger ten enenmale onvoldoende rechtsbescherming. Het uiterste middel om de rechter over de registratie te laten beslissen, is een verslechtering ten opzichte van de huidige situatie. Daarom vindt het Humanistisch Verbond dat opzegging en verwijdering uit het bestand duidelijk moet worden geregeld.

Persbericht, 7 maart 1988

AIDS-TESTEN

Het Humanistisch Verbond is verontrust over het verschijnsel van de aids-testen die tegen de wil of buiten het medeweten van patiënten in ziekenhuizen worden afgenomen. Ook aan het verplicht stellen van aids-testen (waardoor Philips enige tijd geleden in het nieuws kwam) kleven zulke grote bezwaren, dat dit als regel moet worden afgewezen. Alleen in geval van zwangerschap vindt het Humanistisch Verbond testen aan te bevelen, hoewel ook dan rekening moet worden gehouden met het mogelijke nadeel dat de testuitslag vals kan zijn. In alle andere gevallen is de test op aids niet alleen af te raden maar zelfs ethisch onaanvaardbaar.

Naar aanleiding van de berichten over aids-testen op operatiepatiënten, vraag het Humanistisch Verbond de regering deze gang van zaken duide-

lijk te veroordelen. In alle gevallen dienen patiënten toestemming te geven om bepaalde medische testen of behandeling te ondergaan.
Het behoort tot de fundamentele grondrechten van mensen dat zij zelf, naar eigen overtuiging en weloverwogen, kunnen beslissen over hun lichaam. Het Humanistisch Verbond acht het in strijd met het zelfbeschikkingsrecht dat mensen onwetend worden gehouden van de handelingen die een arts op hun lichaam zou willen uitvoeren, evenals het met het menselijke recht op zelfbeschikking in strijd is, dat hen ongevraagd het resultaat van een dergelijke test wordt meegedeeld. Een positieve testuitslag veroorzaakt bijna altijd grote geestelijke problemen, terwijl medisch geen therapie kan worden geboden. Zelfs staat het geenszins vast, dat betrokkene na verloop van tijd ook werkelijk ziek wordt. Een positieve testuitslag kan de betrokkene dan ook onnodig en ongerechtvaardigd in grote economische (verzekeringen, werk), maatschappelijke (sociale contacten) en medische (behandeling bij ziekte) moeilijkheden brengen.
Op grond van deze feiten en hun gevolgen wijst het Humanistisch Verbond verplichte aids-testen en testen die buiten de wil en het medeweten van de patiënt om zijn afgenomen onvoorwaardelijk af.

Het Verbond kan zich vinden in het overheidsoptreden tot dusverre op dit punt. De nadruk ligt daarin op informatie en objectieve gedragsadviezen. Dit voorkomt overbodige angst en paniek, waardoor de bestrijding van aids het meest effectief zal kunnen gebeuren.

Persbericht, 8 maart 1988

GELIJKE RECHTEN

Niet alle sociale zekerheidswetten in Nederland kennen mannen en vrouwen gelijke rechten toe. Volgens de rechter moet de Nederlandse overheid desondanks aan mannen en vrouwen gelijke rechten op sociale zekerheid toekennen, op grond van Nederlands ondertekening van een VN-verdrag daartoe. Vanwege de hoge kosten die dit met zich mee zou brengen, overwoog de Regering de mogelijkheid het betreffende VN-verdrag op te zeggen.

Het Humanistisch Verbond is verbijsterd over de uitspraak van Minister De Koning, dat Nederland het VN-verdrag voor burgerlijke en politieke rechten zou moeten opzeggen. Kennelijk is de kennis van emancipatiezaken toch

niet zo geïntegreerd in het Departement van Sociale Zaken, als bij de opheffing van dit staatssecretariaat werd voorgespiegeld...

Het Humanistisch Verbond gaat uit van de fundamentele gelijkwaardigheid van mensen en van hun recht op zelfbeschikking. Economische zelfstandigheid voor elk individu, man of vrouw, is hiervoor een voorwaarde. Dat houdt o.a. in: gelijke toegang tot betaalde arbeid voor mannen en vrouwen en een zelfstandig recht op sociale zekerheid. In een aantal Nederlandse wetten is nog niet aan deze voorwaarden voldaan (bijv. in de Wet Uitkering Vervolgingsslachtoffers, de AAW en de AWW) terwijl Nederland internationaal al wel zijn handtekening onder deze principes heeft gezet.

Het Humanistisch Verbond vindt, dat aan internationaal afgesproken regels van burgerlijke en politieke vrijheden niet getornd mag worden. Niet als het politieke en niet als het sociale rechten betreft. Bovendien moet de Nederlandse overheid na ondertekening van een verdrag de wetten daarop afstemmen. Het is verheugend te constateren, dat onze onafhankelijke gerechtelijke instanties de politiek in deze corrigeren.

Het Verbond verwacht van de Minister dat hij alsnog voorstellen zal doen aan de Tweede Kamer om de Nederlandse sociale wetgeving in overeenstemming te brengen met het internationale recht. Het HV realiseert zich dat dit geld kan kosten, zoals ook het geval is bij internationale afspraken op andere terreinen.

Persbericht, 17 maart 1988

WET GELIJKE BEHANDELING

Het Humanistisch Verbond verkiest een 'brede' Wet Gelijke Behandeling. Daarin moet worden vastgelegd dat geen enkele inbreuk op de grondrechten is toegestaan, tenzij de rechter daarvoor toestemming heeft gegeven. Dit standpunt heeft het Humanistisch Verbond kenbaar gemaakt aan de Kamercommissie Wet Gelijke Behandeling.

Principieel zou het Humanistisch Verbond willen bepleiten, dat de grondwetgever alsnog een rangorde aanbrengt tussen de verschillende grondrechten. Het non-discriminatiebeginsel (artikel 1 van de Grondwet) komt dan in aanmerking als het recht dat het zwaarst moet wegen.

Een dergelijke wijziging van de Grondwet is nu echter niet opportuun. Daarom moet de in voorbereiding zijnde Wet Gelijke Behandeling consequent uitgaan van eerbiediging van alle grondrechten. Alleen de rechter kan soms een uitzondering toestaan. De rechter moet dan de verschillende belangen tegen elkaar afwegen en daarbij met name alert zijn op de krachtige bescherming die artikel 1 van de Grondwet behoeft.
Gevolg hiervan is, dat niet het gediscrimineerde slachtoffer zijn of haar gelijk bij de rechter moet halen; de rollen worden omgedraaid. Wie meent goede redenen te hebben om inbreuk te mogen maken op één van de grondrechten, moet eerst toestemming vragen aan de rechter. De rechter zal dan de verschillende belangen en in het geding zijnde grondrechten tegen elkaar afwegen. Het Humanistisch Verbond bepleit hirvoor een eenvoudige procedure, met bijvoorbeeld een discriminatiekamer bij de rechtbank en mogelijke sancties als het stopzetten van subsidies of het weigeren van vergunningen.

Het Humanistisch Verbond is zich bewust van de spanning tussen verschillende grondrechten, met name tussen artikel 12 (vrijheid van godsdienst) en artikel 1 (verbod op discriminatie). De door het Verbond bepleite regeling hoeft echter niemand te weerhouden van een vormgeving van het privéleven naar eigen waarden en normen. De grens tussen privé- en openbaar leven wordt slechts scherper en meer consequent getrokken: waar met overheidsgeld gesteunde, openbare diensten worden aangeboden, mag uitsluiting van bepaalde (groepen van) mensen op grond van persoonskenmerken niet worden toegestaan.

Persbericht, 12 juli 1988

DOODSTRAF

Het Humanistisch Verbond vindt (herinvoering van) de doodstraf onaanvaardbaar. De doodstraf tast het recht van mensen aan op zelfbeschikking over hun eigen leven. Het is een onherroepelijke straf, die de onfeilbaarheid van rechters vooronderstelt. En het is een onderschatting van de mogelijkheid van mensen om te veranderen.

Met zijn artikel in 'Balans' heeft de juridisch beleidsambtenaar E. de Smidt de discussie over de doodstraf aangewakkerd. Op zichzelf vindt het Humanistisch Verbond dat geen slechte zaak. Het is nuttig eens in de zoveel tijd

de waarde van oude standpunten opnieuw te toetsen. Maar dan wel op basis van zuivere argumenten en met kennis van zaken.
Het Humanistisch Verbond verzet zich tegen al te simpele redeneringen als 'oog om oog, tand om tand' en 'eens een misdadiger, altijd een misdadiger'. Ook gelooft het Humanistisch Verbond niet in de afschrikwekkende werking van de doodstraf: vele onderzoeken, o.a. in de Verenigde Staten, hebben het tegendeel ruimschoots bewezen.

„Kernvraag is: Wie geeft wie het recht om een ander om het leven te brengen?", aldus de voorzitter van het Humanistisch Verbond, prof.mr. Jan F. Glastra van Loon. „Hoe dan ook hebben straffen weinig effect. Maar in een samenleving als de onze kunnen we straffen niet missen. Het humaan houden van de straffen is één van de grootste verworvenheden van het Nederlandse strafrecht. Een strafrecht dat is gebaseerd op rechtdoen en niet op wraak. Die verworvenheid moeten we koste wat het kost overeind houden. Tegen individuele acties in van lieden zoals die beleidsambtenaar bij justitie, die zich op zo'n onzindelijke wijze meent te moeten profileren in het huisblad van het gevangeniswezen. En ongeacht de uitkomsten van opiniepeilingen, bovendien nog kortelings op dramatische gijzelingsaffaires zoals onlangs in Duitsland.
Het gaat hier niet om een kwestie die met een eenvoudig voor of tegen is te beantwoorden. Maar om een uiterst zorgvuldige afweging van normen en waarden, die de menswaardigheid van onze samenleving bepalen."

Persbericht, 24 augustus 1988

KUNSTMATIGE VOORTPLANTINGSTECHNIEKEN

Het Humanistisch Verbond keert zich tegen de opvatting dat ouderschap zou zijn voorbehouden aan hetero-paren. In de notitie Kunstmatige Bevruchting en Draagmoederschap geven de Ministers Brinkman en Korthals Altes uitsluitend aan hetero-paren het recht op gebruik van kunstmatige voortplantingstechnieken en In Vitro Fertilisatie (reageerbuisbevruchting). Opvattingen van vergelijkbare aard stonden eerder in het rapport 'Zinvol Leven' van het Wetenschappelijk Bureau van het CDA.
Het Humanistisch Verbond meent dat mensen het recht hebben zelf zin en vorm te geven aan het eigen bestaan, met respect voor het zelfbeschikkingsrecht van anderen. Vanuit dit beginsel mogen mensen zelf beslissen

of zij al dan niet relaties wensen aan te gaan met anderen en welke vorm zij aan die relaties wensen te geven.
Het HV streeft naar gelijke behandeling van onderling vergelijkbare samenlevingsvormen, ongeacht geslacht of seksuele c.q. relationele voorkeur. De overheid moet zich zoveel mogelijk onthouden van maatregelen die bepaalde leefvormen bevoordelen boven andere. Indien mensen kiezen voor ouderschap mag de overheid daarvoor geen belemmeringen opwerpen op grond van seksuele voorkeur of leefsituatie van betrokkene(n).
De stelling dat kinderen van homo- of lesbische paren of alleenstaande ouders geschaad worden in hun ontwikkelingsmogelijkheden lijkt uit te gaan van een moraliserend waardeoordeel. Dat vindt echter geen bevestiging in objectieve onderzoeksresultaten.
Het Humanistisch Verbond is met de Raad voor het Jeugdbeleid en de Emancipatieraad van mening, dat verantwoord ouderschap in elke leefsituatie kan voorkomen. Geen enkele vorm van ouderschap mag alleen op grond van de relatievorm waarin deze zich voordoet onverantwoord worden genoemd.

Ethische doordenking van een vraagstuk als de toepasbaarheid van nieuwe voortplantingstechnieken juicht het Humanistisch Verbond toe. In humanistische kring is deze thematiek eveneens onderwerp van studie. Maar het Humanistisch Verbond verzet zich tegen uitsluiting van bepaalde 'groepen' mensen (homo-paren, ongehuwden en alleenstaanden) van het recht op adoptie of op nieuwe voortplantingstechnieken. Dat is in strijd met artikel 1 van de Grondwet (verbod op discriminatie). Het is bovendien niet op grond van enig wetenschappelijk onderzoek te rechtvaardigen.

Persbericht, 22 september 1988

RAPPORT-HIRSCH BALLIN

„Het Humanistisch Verbond kan zich in grote lijnen vinden in het Eindrapport van de Commissie van Advies inzake de Criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag (Commissie-Hirsch Ballin). Het Verbond wil graag zijn waardering uitspreken voor de gedegen studie en de integere benadering die aan het rapport ten grondslag ligt. Ook de toonzetting van het rapport treft aangenaam, met name als we bedenken dat de verschillende genootschappen al

ruim tien jaar met de overheid in discussie zijn over de interpretatie van het (overigens door allen gedeelde) principe van de scheiding van kerk en staat.

Het Humanistisch Verbond is het eens met de Commissie dat slechts reden voor overheidssteun bestaat „waar een beroep op de beschikbaarheid van geestelijke verzorging c.q. faciliteiten daarvoor onlosmakelijk verbonden is met door de overheid verrichte of geordende taken". Wij menen dat het daarom logisch zou zijn geweest als de Commissie eveneens de steunverlening aan godsdienstig en levensbeschouwelijk onderwijs op openbare en daarmee gelijk te stellen scholen had bestudeerd.

Het Humanistisch Verbond onderschrijft ten volle het door de Commissie verwoorde uitgangspunt „dat de toedeling van subsidie of faciliteiten naar objectieve maatstaven geschiedt en een ieder die daarvoor in aanmerking komt kan bereiken". Wij zien goede mogelijkheden om de omvang van de vraag (zowel manifest als latent) objectief te meten. Voorts zou daarbij als toedelingscriterium een rol moeten spelen de omvang van de geestelijke stroming, waarvan 'leden' in bepaalde omstandigheden een beroep wensen te doen op het betreffende genootschap.
Evenals dat het geval is in andere sectoren van de samenleving waar de overheid financieel bijspringt (zoals in de kunst, de wetenschap, de pers e.d.) zal men daarbij rekening dienen te houden met de reeds verworven posities van de genootschappen; daarbij zijn factoren als historische omstandigheden alsmede de per genootschap specifieke vorm van 'binding met de achterban' in het geding. Reeds langer bestaande genootschappen met een hoge graad van organisatie verkeren meestal in een relatief sterkere positie dan 'jonge' genootschappen (zoals in Nederland de islamieten en boeddhisten) of genootschappen met een overeenkomstig hun uitgangspunten voor de hand liggende lage organisatiegraad (zoals in Nederland de humanisten). De 'sterken' hebben relatief minder steun van de overheid nodig dan de zwakkeren. Vanuit democratisch oogpunt komen bovenstaande criteria, door de Commissie aangeduid als „objectieve maatstaven", ons voor als principieel rechtvaardig. De uitwerking in achttien aanbevelingen zet vele stappen in de goede richting. Wij volgen de Commissie daarin gaarne. Niettemin zou een enkele aanbeveling nader en consequenter moeten worden uitgewerkt. In het volgende zullen wij de aanbevelingen kort van ons commentaar voorzien.

De eerste vijf aanbevelingen stemmen ons tot grote vreugde. Zoals wij in het verleden regelmatig hebben betoogd, vinden wij het vanuit onze

beginselen volstrekt vanzelfsprekend dat moslims en hindoes door de overheid op voet van gelijkheid met landgenoten die een andere levensovertuiging zijn toegedaan, worden behandeld.
Ook de aanbevelingen zes tot en met negen, handelend over de krijgsmacht, hebben onze instemming. Evenals de kerken zijn wij momenteel betrokken bij de voorbereiding van de formulering van een goede vraagstelling om de behoefte, op basis van de voorkeuren van de betrokkenen zelf, adequaat te kunnen peilen. Een veelzijdige informatieverstrekking aan de militairen is essentieel om hen tot een gefundeerde keuze te laten komen. Wij vragen u in dit verband nogmaals uw dringende aandacht voor de ook door de Commissie-Hirsch Ballin onderkende noodsituatie bij de Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging. Het interim-voorstel van Staatssecretaris Van Houwelingen biedt onze dienst enig soulaas, maar blijft nog absoluut onvoldoende om aan de sterk aanwezige vraag vanuit de krijgsmacht te kunnen voldoen. Wij hopen dat u een adequate oplossing met voorrang wilt bevorderen.
Ten aanzien van aanbeveling tien zijn wij met de commissie verheugd over de overeenstemming die over de bestaande verdeling bestaat. Wij gaan ervan uit dat een eventuele inventarisatie na vijf jaar zal geschieden op basis van dezelfde voorwaarden en uitgangspunten als nu ontwikkeld worden ten aanzien van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht.
Aanbeveling elf onderschrijven wij van harte! Helaas is de situatie zo dat slechts in één internaat een beroep gedaan kan worden op humanistische geestelijke verzorging. Een herschikking is ook in dit werkveld zeer noodzakelijk. Gezien de goede verhoudingen tussen de werkers van de verschillende genootschappen, verenigd in het CIO-bj (bijzonder jeugdwerk), verwachten wij, gesteund door de Commissie-Hirsch Ballin, dat spoedig tot een passende oplossing gekomen kan worden. Wij verwachten eveneens dat de overheid de benodigde financiële middelen ten gunste van deze uiterst kwetsbare groep jeugdigen beschikbaar zal blijven stellen.

De algemene lijn van de aanbevelingen twaalf tot en met zestien wordt door ons gedeeld. Enkele aanvullingen zijn echter op zijn plaats, wil de beoogde doelstelling in de praktijd geëffectueerd kunnen worden. Als personen bij verblijf in een gezondheidszorg-instelling de door hen gewenste geestelijke verzorging willen kunnen ontvangen, dan is op zijn minst een wettelijk voorschrift met uitwerking ervan in erkenningsnormen noodzakelijk. De commissie Hirsch Ballin is echter niet van mening dat algemene verdelingscriteria kunnen worden vastgesteld, onder meer vanwege de eenzijdige geestelijke signatuur van veel inrichtingen. Een dergelijke terughoudendheid van de overheid zal de scheve verhouding intact laten tussen het

relatief grote aantal inrichtingen met één bepaalde geestelijke signatuur en de reeds jaren toenemende, sterk gestegen buitenkerkelijkheid en toename van de affiniteit met het humanisme. Zelfs komt het voor dat gedwongen fusering in bepaalde regio's leidt tot verminderde keuze ten aanzien van de signatuur van de te bezoeken gezondheidszorg-instelling. Deze ontwikkeling is in een toenemende pluriforme samenleving die de gezondheidszorg in zijn geheel zelf financiert ongewenst.
Analoog aan de situatie in de inrichtingen van justitie stelt het Humanistisch Verbond een wettelijke regeling voor ten aanzien van álle gezondheidszorg- en bejaardeninstellingen, waarbij een door de overheid wettelijk voorgeschreven minimum aan beschikbare geestelijke verzorging per instelling wordt verdeeld over de verschillende denominaties. Bij de concrete uitwerking van dit voorstel zal het Humanistisch Verbond graag betrokken worden.

Resteren de twee laaste aanbevelingen. Hoewel deze niet van directe betekenis zijn voor het Humanistisch Verbond, onderschrijven wij deze voorstellen vanuit cultuurhistorisch besef van harte.

Het Humanistisch Verbond zou graag zien dat u de bovenstaande uiteenzetting wilt betrekken in uw eindoordeel over het rapport van de Commissie-Hirsch Ballin. Wij hopen dat een en ander spoedig zal resulteren in bevredigende maatregelen van de overheid ten aanzien van een rechtvaardige steunverlening inzake de activiteiten van de geestelijke genootschappen op het terrein van de aan de samenleving beschikbaar gestelde geestelijke verzorging."

Brief aan de Minister-President, reactie van het Humanistisch Verbond op het rapport-Hirsch Ballin, 22 september 1988

MEDISCHE EXPERIMENTEN MET MENSEN

„Het Humanistisch Verbond heeft het concept-voorstel van wet omtrent medische experimenten met mensen met belangstelling en aandacht bekeken. Voorop moeten we stellen dat het Humanistisch Verbond het een goede zaak vindt dat wetgeving aangaande dit onderwerp op komst is. Als levensbeschouwelijke organisatie maakt het Humanistisch Verbond zich echter zorgen over de uitwerking van artikel 4g (toetsingscriterium) in combinatie met artikel 15-2 (samenstelling toetsingscommissie).

De voorgestelde wettelijke voorwaarden behelzen een aantal normen en voorschriften en een procedure van toetsing door een commissie vooraf. Eén van de normen van toetsing luidt (art. 4g) dat „het experiment ook overigens niet in strijd is met algemeen aanvaarde ethische normen".
In de praktijk zal men bij een aanzienlijk aantal onderzoeksprotocollen kunnen volstaan met het hanteren van deze 'algemeen aanvaarde ethische normen' (al zijn die ook geen statisch geheel). Maar ook voor opzienbarende, nieuwe medisch-technische mogelijkheden is experimenteel onderzoek met mensen nodig; onderzoek dat getoetst moet worden. In dat geval is er geen sprake van 'algemeen aanvaarde ethische normen'. Wat zijn die normen bijvoorbeeld als het gaat om nieuwe voortplantingstechnieken? Bij erfelijkheidsonderzoek? Bij genetische manipulatie? Of wanneer transplantatie van praktisch alles aan ons lichaam mogelijk zou worden?

Een ander punt is dat de medisch-technische mogelijkheden toenemen. Het budget voor de gezondheidszorg is echter niet onbeperkt. Als gevolg daarvan kan niet alle zorg worden verstrekt en kan dus ook niet alle onderzoek worden betaald. Hoe wordt bepaald welk onderzoek het belangrijkst is?
Wij denken dat het bij de toetsingscommissies in belangrijke mate zal gaan om dit zoeken naar 'algemeen aanvaarde normen'. Maar ten aanzien van de hierboven genoemde punten bestaan dit soort ethische normen dus nog niet. De nieuw te vinden normen zullen aanvaardbaar moeten zijn voor mensen met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden.

Om de kwaliteit van het functioneren van de commissies te waarborgen voorziet het wetsvoorstel in een systeem van erkenning en in eisen aan de samenstelling van de commissie. Helaas is het in Nederland nog niet zo dat alle instellingen van gezondheidszorg 'algemeen' zijn. Daardoor bestaat het risico van een levensbeschouwelijk eenzijdige samenstelling van de toetsingscommissies. Voor een evenwichtige ontwikkeling van nieuwe ethische normen achten wij levensbeschouwelijk pluriform samengestelde toetsingscommissies echter onontbeerlijk. Dit klemt des te meer omdat in de praktijk (behalve bij enkele academische ziekenhuizen) de toetsingscommissies ook fungeren als commissies medische ethiek en zich bezighouden met beleid omtrent bijvoorbeeld abortus, euthanasie, selectiecriteria patiënten, screenen risico-groepen aidspatiënten etc.
Eén en ander overwogen hebbende verzoekt het Humanistisch Verbond dringend om in artikel 15-2 de bepaling op te nemen dat de toetsings-

commissies levensbeschouwelijk gezien pluriform van samenstelling moeten zijn.

Brief aan de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, reactie op het concept-voorstel van wet 'Regelen inzake medische experimenten' door het HV, 27 september 1988.